Зыщ ди блэкіари, зыуз щрет ди къзкіузнури!

КъБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЗ АВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБ VAVЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНЛЭРЭ КЪЫЛОК АДЫГСКОЕ СЛОВО №№189-190 (21.348) Ф2008 гъэм фок[адэм (сентябрым) и 27

Тхыдэр ЩЫХЬЭТ ТОХЪЦЭ

ЛЪЭС 300 И ПЭКІЭ зэрыпхъуакІуэхэм къращІылІауэ щыта лъвет опп

Къэнжал зауэм и тхыдарщ,

ЛъЭС ЗОО И ПЭКІЗ зэрыпхъуакІуэхэм текІуэнытъэ къвщихьащ Къэбэраейя - ди хэкумра ди лъэнкъвыря з хуитынытъэр ихъумен кузэфІзкІащ.

Къэбэраейя дежІЗ мыхъэна ин дыда иІащ а текІуэнытъэн дыда у къеща ээрыпхъуакІу къанлыхэм къагуры дуац кърабърдейр а угушіры кылыхыры дыда у къеща ээрыпхъуакІу къанлыхэм къагуры дуац кърабърдейр и гуаціру къранлых у кърамітуры до теушургърафіз піців зэрыныхър зурынасары зэрыпхъуакІуэхэм зэй ямылээтура удын ирадзащ абы щыхъэм тохъру и хэкум и куитынытээм цізэзу лъэнкъым узарыпзымыльанынур - илъэс ЗОО и пэкіз ар къэбэраейхам нарыхьатьтэм цізазу льэнкъым дараму лынкърым дараму лынкър нараму а параму а

дыгэ Макь

Къэбэрдей ліыхъужьхэр кърым хъаным и дзэм зэрытекІуэрэ илъэс 300 ирокъу

2008

Сурэтым шыфльагыу тепльэр иГэу, дянэ мазибл дэкМээ, Налшык щагыувынуш Къзижал зауэр адыгэхэм я текГуэныгыждээргхүрэ ильэс 300 эрөнрикыум и фэенльыр. Абы хухахаш Лениным и цГэр зезыхьэ проспектымрэ Осетин уэрамымрэ шыгэныхыг лаГанатэви и ут шхыуантГэр.

: шххуанттэр. м къмхэшількіауэ, метр 20 зн льагатьыу щытыну фэепльым и проектыр дн льахэгьу сурэтыщі ціэрыіуэ, мкіэ Урысей Академием и член-корреспондент, профессор Сэвкіунй Хьэмид ишіаш, архитекторыр КъБР-ч и я союзым и унафэшіым и къулээ Бтъжынокъуэ Заурбэчш, Санкт-Петербург щагьэхьэзыр мемориалыр мыгувэу къябордей-Балькърым и къалашхьэр зыгъэдахэ тъмдэ фэепльхэм.

Тху нэхъыбэ хэкІуэдакъым

XVIII пізщыгьуэм псэуа нэмьща тхакіуэ фон Варкербарт адыгэхэм я псэхізэр зунгіч тетнікілір, лім-таку шатары турану дикьэхэу дику шатары фи паціхаэ итльхаэ пычыгьуэр Варкербарт 1798 гээм Дрезден кышытрыригьэдаз тхыгьэм кый-хэтхаш, Ар нэмыцэбээм кыйзыхар Шыд Хьэсэнбийш.

 АУЭЛІХЭМ я макъ зэдэур къэlуащ:
 «Щіыхъ зыпылъ ліэныгъэр пщыліыпіэм нэхърэ куэдкіэ нэхъыфіщ!» Дзэпщыр апхуэдэ жэуапым щыгуфіы-кіащ, зауэліхэр я псальэ емыпціыжыну кыш, зуулиджэщ, и сэшхуэр кърихри тхьэшхуэ льэшу уахътыншэмк1э тхьэ иlуащ е текlуэну, е хэкlуэдэну. Зауэлl псоми апхуэдэ тхьэрыlуэ ятащ.

Адыг эхэм льышізжым хузбампіз я сэш-хуэхэм фізкіа ізыз къамыштэу бийм хэ-льадэри клаятізшізуз псори эзтрауп-ціятау шіадавці кийн цівхум псэ хэзьмг-кьэж дыгьэр къвшізківу и бэхін ур-хэмкіз льыгьажэ зауэр зэтригьзувыізху сяшхуз ізпшарэ яутівшансьым. Етіуанэ махуэми тэтэр машіз хагьз-шіакымі шэрджэс сяшхуэхэм. Бийр ти цірккіуурэ икъухьа хъуати, адыгэхэр абыхэм якізльысурэ эзтраупціпатэрт. Хьаным зауэлі зыбжанэ фізкі шіымыг, із правин править у прав

ри къигъанэри.
А зауэм адыгэу тху нэхъыбэ хэкlуэ-дакъым. Текlуахэм бийм къигъэна шыуэ минищэм щlигъу пщэдджыжьым зэхуахусыжащ икІи къуентхъ бэлыхьхэр къаlэрыхьауэ, текlуэныгъэр къахьауэ я экуэгъухэм яхыхьэжри а текlуэныг щlыхькlэ ефэ-ешхэшхуи ящlыжащ

сейм зэрыхыхьэ льансеим зэрыхыхыз льан-дэрэ урыс паштыхы-хэм зэрахьэ хьуауз щыташ «Къэбэрдей шІынальэм», «Шэр-джэс, бгырыс пщы-хэм» я зиусхьэн цІэр.

УРЫС пащтыхьхэм апхуэдэи 19 ээг апхуэдэцІэ зэра-хьащ ХХ лІэщІы-ьуэр къихьэху, Урысейм къэрал дамыгъэхэми лагыз дыдэ хэллэдээ ьэгьуэгурыкІуащ. Къэбэрдеймрэ Урысей

республикэм къвіщацівлу. Иджы а пщащэр псапащів) язу къвізагъзпа-щьнівлім хуежьащ. Пщэдей, фокіадэм и 28-м, сыкъз-рестораным и гупз утым щекіуэків-нущ Абей Ізсият и Іздакъзщізкіхом а дукцион, «Гъуазджэм и къдрур кавказым и мамырыгьэм папціз» зыфіищар. «Хьэтхэр» кьэфакіуз гу-пыр, уэрэджыіакіуэхэу Ракитинэ Ири-нэ, Пащіз Артур. Жашуев Башир сымэ, КъБКъУ-м и «Къафэ» ансамсыма, КъБКЪУ-й и «Къвф» енсай-блыр, «Грани», «ЕГV-58», "Ваіівуз», «Приз», «Ченел-мастер» узраджы-пайуз угихэр экожлыну псалащіз кон-цертым къылакіуэ акъшэр къыза-ъзапащакіум и мурадщ Осетие Ип-щэм щышу лей эытехьахэм я фон-дым жилъжэну. Концертым елітьы-ну, суртыщі Абей Ізсият и лажы-тьзахам щыщ казанщахулу хуейкар

АРГЪЕИКЪУЭ ЛутІэ.

НэщІикІыж хьидыр тхуэугъурлыну

АЛЫХЬ пъапізу пъэщым фарз тщищіа нэщіыр и кізм нэсащ. Фокіадэм и 30-р муслъымэн псоми ди махуэш-хуэщ, нэщінкіыж хьидш, къэднэщіар къабылу тійхыну, ди Іиманыр хигъэхъуэну, игъэбыдэну, ди мурад, хъуэпсапіэ дахэхэр къыдигъэхъуліэну Тхьэм дыщельэіу

лъэхъэнэш. Рэмэзанращ Къуріэныр Тхьэм къыщытхуригъэхар, зэи хуэмыдэжу муслъымэнхэм я къалэн ин-

ригъзхар, заи хуэмьйдэжу муйслыміэнхэм я къалан ий-хэр шызыкашібр, ахэр тэмэму гъззаціяным цызэде-гутъру, інман зийзэхэр нэхъ шызаккуэувэр, шызэдэі-шыхуру, Абы и шапкъхэра Гунулэжи.

кым хуа/урышізнікр ун гупэр ккуэкіыпізніка, к куухылізніка бетэзэнраккым, аті А кімскыр, аххэр-тыр, мелыіынхэр, Тхыть пьапізр, бетьымбархэр ун фізик хуынірші; гутуу удежу къзбілжым ун мынкурь блатьзэм, ибэхэм, тызмышкізжы, гыуэту къытена-хым, пызімуйзэм ентінныйрші; измуз замінілер, садкаті

хом, пълужкумом ептынырці; нэмэз зышільзю, салжыт зальтар, зи пкальям емыпцівыхор, пыцкосятную, такамыцикіатра, гужнентную кващытепсыхокіз зывышынахор – ахараш шыху шышкамахор, ахараш такам фізапыкіхар. (Етіуляя сурэ, 177-ня ізят, Тыхумміруэтну нищі пашым и пкаліатыр, куда махку наші псахом, зи фарахар даткуэншу зыгіхаза-шіахам фізагьзуў ахарэтарым къвышьтімтьаппарь, с фізагруахр зампысьнухам яшыші ткажм диші. Дыказангальцій Анахам Иным соглаў неційнейым ахузшухэр мустымам псомкій уткурны хауну, къзднаціари, нямаху тшіахари, псалаз далжажарую кабабілу такам тійхыну, етанэтья піальи фізікіз псори дына-

ПЩЫХЬЭЩІЭ Іэнас, Къэбэрдей-Балъкъэрым и муслъымэнхэм я Іуэхущіапіэм и унафэщі, муфтий

хъунущ. *(ИТАР-ТАСС)*.

Бельгием щыщ сенатор гуп Осетие Ипшэм и жылагьуэ-хэм шыlаш.

Абыхэм яльэгьуащ Куржыр къаруушхуэк 1 щ Іынальэм къызэреуам и Ізужьхэр. Иджы хамэ къэралым щыщ лІыкІуэхэм шэч гуэри къытрахьэжыркъым Кавказым къыщыхъуа псомкІи Куржыр зэрыкъуаншэм. Абы и унафэщІхэм жэуап щахынн хуейщ дунейпсо жылагъуэм и пащхьэм, къыха-гъэщхьэхукlащ сенаторхэм.

Дунейм щынэхъ ин дыдэу

УФ-м и Президент Медве-тев Дмитрий Оренбург шы-ІущІащ Венесуэлэм и Іэта хьэ Чавес Уго.

Лъэныкъуэхэр Іуэху куэд ыдэм тепсэлъыхьащ. Абыхэм ящыщіц дунейм щынэхъ ин газ-щІыдагъэ консорциум къызэгъэпэщыныр. Абы и ухуэкІэу щытынур яубзый ухуэк1эу щытынур яубзы-куащ, Апхуэду зэпсэлээны-гьэхэм увып1эшхуэ щаубы-даш экономизэм, зыхъумэ-жынытьэ 1энат1эм щыээдэ-дэжыэным еккэл1а 1уэхүхэм. Венесуэлэм и мурадш Уры-сейм и деж иджырей 1эшэ куэд къмщищэхуну.

Сом мелард 46-рэ

Апхуэдиз ахъшэ Урысейм щытрагъэк1уэдэнущ 2009-

2011 гьэхэм улахуэхэм хэгьэхьуэным. Ар щыжа Гаш УФ-м Экономикэ зыужыныг ьэмрэ са-

Езыхэм я деж къыщыщІадзэ

Японием и премьер-ми-истр хъуа Асо Таро жи!ащ ым и улахуэр проценти 10к**іэ зэригъэмэшіэнур.** Абы и щапхъэм ирикіуэнущ

и кабинетым хэт нэгъуэщІ къулыкъущІэхэри. Іуэхур зыхуэгъэзар нужь илъэсхэм зэкъзІэтыжыным хузунэтІа япэ лъэбакъуэхэр чынырщ.

ХэкІыпІэ къельыхъуэ

США-м и администрацэм иджыри хузэтеухуакъым къэралыр зыхэхуа финанс кризисым къызэрыхэкІыну

Ізмадхэр, Абы и щыхьэтщ Буш Джордж США-м и республи-кэ, демократ партхэм превиденту хахыну къагъэлъэ-гъуахэу Маккей Джонрэ Обамэ Баракрэ зэрыригъэб

лэгьар. Буш и мурадщ Іуэху-хэр егьэф Іэк Іуэжыным дол-пар мелард 700 хуэдиз хухи-хыну. Ауэ ар США-м и конг-рессым щыпхыгъэк Іыгъуей

Мы махуэхэм

ФокТадэм и 27, щэбэт ◆ Туризмэм и дунейпсо ма-хуэщ (1979).

хуэщ (1979).
◆ Зи школ к!уэгъуэ мыхъуа сабийхэр ща!ыгъ !уэхущ!апІэм и лэжьакІуэм и махуэщ (2004). 1863 гъэм Урысейм и щыхьэр Санкт-Петербург къэралым шыяпэ сабий сал

къэралым щыяпэ сабий сад къыщызэІуахащ. ◆ Ильъс 15 и пэкІэ (1993) ІэщэкІэ ээщІэузэда куржы-дзэхэр Сыхъум дахужаш. ФокІадэм и 30-м Абхъазым щиухащ зауэ Іуэхухэр. Къэ-

щнухащ зауэ туэххуэр. Къз ральшірам ар щагьэльапіэ щынальэр хамэ унафэ къы-щыніэкіа махуэу. ◆Дытьэр къышіржіащ сы-хьэти 7-м, къухьэжынущ сы-хьэти 8-р дакынкэ 25-м. ◆Махуэм и кіыхьагыц сы-

хьэт 11-рэ дакънкъэ 55-рэ. ФокГадэм и 28, тхьэмахуэ

◆ Дэгухэм икІи бзагуухэм я дунеййсо махуэщ. Дэгухэм икІи бзагуэхэм я дунеййсо федерацэ къызэрызэрагъэ-пэщам (1951) и саулыкъукІэ ягъзуващ.

◆ Гум и дунейное махуэщ. 2001 гъз лъандэрэ фокТадэм и нужьрей тхьэмахуэм махуэм ягъэльап1э Гум и дунейпсо федерацэм и жэрдэмк1э. ◆ Илъэс 235-рэ и пэк1э (1773)

щІидзащ Пугачев Емельян и унафэм щІэта МэкъумэшыщІэ зауэм. ◆Ильэс 205-рэ и пэкІэ къалъ

 ▼ильж 203-рэ и изка квапъ-хуащ франджы тхак Изу Ме-риме Проспер (1803 - 1870).
 ◆ Илъзе 95-рэ и пэк1э кваль-хуащ совет театр лэжваКуэ, педагог, СССР-м и цІзхубэ артист, Социалист Лэжьы-гъэм и ЛІвхъужь, Ленин са-угъэтым (1958), СССР-м и Кървад самузатуам (1950). Къэрал саугъэтхэм (1950, 1952, 1968, 1978) я лауреат

Товстоногов Георгий (1913 - 1989). 1989).

◆ Дыгьэр кышПэкПынущ сыхьэти 7-рэ дакынкы 2-м, кыукыэжынущ сыхьэт 18-рэ дакынкы 54-м.

◆ Махуэм и кПыхьагыщ сыхьэт 11-рэ дакынкы 52-рэ.

ФокТадэм и 29<u>, блышхьэ</u>

Фоквадом в 29, бългадом

Ф Украином щагълъван15
вабий Яр шІыпГом шыхок/уэдахом я фоепльыр. 1941
гъм и фоквадом и кlуукам
жолуэтъузм и пошІодэзм
фашистхум я Пыгъ Киев и
шахоро-ккухьолі тауном
півху мамарум на 15 Ом
півху продум продум
продум и 29 - жолуугъузм и 3-хэм Страсбург
(Франджай) шекІуэкІннущ
Европом и Советам и Парзамент Ассамбаем (ПАСЕ)

ламент Ассамблеем (ПАСЕ) и бжызыз сессиер.

 ◆ Дыгъэр къыщІэкІынущ сыхьэти 7-рэ дакънкъи 3-м, сыхьэти /-рэ дакьикъи 5-м, къухьэжынущ сыхьэт 18-рэ дакънкъэ 52-м. ◆ Махуэм и кПыхьагъщ сы-хьэт 11-рэ дакънкъэ 49-рэ.

Πλαυνηνή 36/ευγκυνική αφ ΠΑΙΜΥΚυγγική.

Дыху мыщі Іэщіыбщ.

Гъатхэ мазэу, дунейр щіэращіэу, Ди Хэку дахэм къоіэ биижьыр, Лъэпкъгъэкіуэду, гущіэгъу имыш Гужьгъэжь бзаджэм хуехь и лъэу

Пшы уэлий Хьэтюхъушокъуз

Кургъуон Адэжь лъахэм нэсыр и псалъэу, Уафэхъуэпскіыу лыдыр и джатэу, Зауэ иным егъэпс и піалъэр.

Лыгъэ пшалъэ Бийр щотіысыр бғы лъагэ лъаба Къегъзувыр топыжьхэр плъыру Къыхуеплъыхыу ди адэжь пъахэм -Гъэр ящіын щіалэгъуалэм хэплъыхьу.

Къэбэрдейм къамэ Іэпщэр екъузыр, Зэмыджахэм льегьэс ажалыр... Маблэр нуру, льэпкъ тхыдэ гъуазэу, Къэнжал зауэу, нарт лыгьэ пщалъэр. БЖЭНЫКІЗ Мухьэб.

Щэнхабзэ

Гъиазджэм и къарир –

Кавказым и

мамырыгъэм папщіз

УФ-м и Сурэтыщіхэм я союзь ЮНЕСКО-м сурэтыщі гъуазджэм и дунейпсо ассоциацэм х КъБКъУ-м декоративно-приклад гъуазджэмкіз и кафедрэм и ег

гъуазджэмкіз и кафедрэм и егъэ-джакіуэ **Абей Ізсият** и Іздакъз къы щізкіа сурэт гъэщіэгъуэнхэмкіи нач гъуэщі Іузхущіафэ дахэхэмкіи ди республикэм къыщаціыху. Иджы а

Адыгэхэмрэ дамыгъэхэмрэ

мрэкызэдак/уа гьуэгүз-нэм и тхыдэм теухуаш шізныгызі пізрыіуэ Пче-лов Евгеній і ккалэмы-пэк кызшізкі а «Кабар-динская земла в нарско-титуле и русской государ-ственной геральдике XVI - начала XX века» тхы-лыр- ар Кьобэрцей-Баль-кър Щізныгь 5 Центрым и тхыль тегдзап!эм кыз-шыдэк/аш.

Шу мин 30 зыгъэшэсыф

Къэбэрдей

кургьуюскуэ и крэеппь сы-нарр), а уж къвщарта хуа-замцы кура зрадыта замцы кура умара дарита уж кура уж кура уж кура уж кура уж кура кура уж кура уж кура уж кура (19. дык кура уж кура (19. дык кура уж кура уж кура (19. дак кура уж кура уж кура уж кура уж кура уж кура уж кура (19. дак кура уж кура уж

XVIII лізщівігьуэхэм) куэд къруэ щіктауэ яткани жаіэни. Псалъэм папшіэ, Берже 1858 гьэм зэритхамкіэ, кьэбэрдей-хэр мин 36-м зэрыщійтьу щівіакъым. Абы акъмлэгьу дэхку щівімігьзлі щівіац со-вет лъэхьэнэми. Абы и щхьэусыгъуэр гуры Гургъуэкъым сытк Гэнэх захуагъэт къэбэг

медуаным шінгьуу шытау бкыгьэр міні 500 нэхьрэ нэхь дімізмілэр, шыхкаліра, бамітьэр міні 500 нэхьрэ нэхь дімізмілэр, бамітьэм на 1793 талы Кэлбэрдеймі тумуна маша хаууз шытакама 1793 глам Кэлбэрдеймі хамізмілам жаш-махуэ за камізмілам кара за камізмілам жара за камізмілам кара за ка щытый, Къзбэрдейм и тхыдэм щыгъуазэм фІыуэ ещІэ шууэ зауэм Іухьэм я нэхьыбапіэр уэркъхэм къахэкlауэ зэрыщы-тар: къзбэрдейхэр мелуан ныкъуэ нэхърэ нэхъ машІэ хъууэ щытатэмэ, уэркъ шу мин тІощІ ягъэшэсыфынкІэ Іэмал иІакъым. Уэркъ шу къэс, зэрыхабзэти, зауэлІ зытхух сыткі) ніхъ захуагьэт кьзоор-зэрыхаозэти, зауэлі зытхух ожыгьэр зэрых пухырім з шіагрух дак адемик Налэго бгьмэщідах дажні зыра шыхьга зэрытехуарик дада-мытрыўзгуэр, за тражні зауыт зэрытехуария, ады-тэхм зауам Ідыпфырт, шуми Зы щапхьэ закыр къэт-

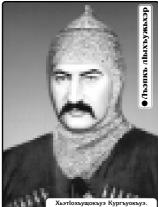
дей адыгуххм (к1ахуми) я пагкуулт, чэгкуэлцүү жылым, академик Палтас бактуул тумындүү адыг жангым адам адыгуулт, адыг жангым адыгуулт, адыг жангым адыгуулт, адыг жангым адыгуулт, адыг жангым адыг ж

зэрыгехкуэмкіэ, кіахэ адыгэхэм (иджы адыгейкіэ дызэджэ хъуахэм) я бжыгъэр зы мел-уании къыщыээтелэртжыми-нэхкыбэм ятх а бжыгъэр зы мелуанрэ мин 700-м нэсу ээры-щатар. Педатъя папшіа, Дьяч-ков-Тарасов Николай 1853 гъэм итхыгъащ: «Фельдмар-шал Паскевич и унафэк1э зэгьом итхыгьащ; «Фендмары пал Паскевич у инафох 10 эхуахьэса хьыбархэм тепінькимэ, бітырысхмі (адыгэми 10 баж 12 ор. 10 о

Мухьэмэд Риза, тырку тхыдэтх. XVIII лІэщІыгъуэ.

Пщы уэлий

Бгъэр куэдрэ уэмэ, и дамэр мэкъутэ ~~Скърым хьаныгьу~~

деж.
Къэбэрдейр зауэм щы-хуигъэхьэзыр зэманми бийр щызэхакъутами наlуэ

Ар щапхъэщ дэркІэ

эхэм кьсфогнуэмрэ кьсйжымрэ зэрымымашіэм - аращ гращір зпанирэр кызырэскіуэківр. гращір зпанират за и піыхтужьхэйрэ Абхъазым дэзэуа ціалэ хахуэхэмрэ я шапхтьэр гъуазэ якуэхыун хуеніщ діалэ кахуэхэмрэ я шапхтьэр гыраз якуэхыу, аращ ди екіуэныгызэм и махуэр шар за берхыйной хуэх деке сей. «Куэныгыз» и махуэр шар БЕКХЫШОКУУЭ Анек сей.

Ахьмэл Ещанэм и инафэ

Епщыкіуиянэ ліэщіы-гъуэр къихьа нэужь, и къарум къигъэгугъэри, хамэ щіыналъэхэм щризауэмрэ цин Бэхуэо-жкащ Уэсмэн кърралы-гъуэм. Тыркухэр нэхърн щыегар Ахьмэд Ещанэр сулът Іан хъуа нэужьш, Куэд щауэ щ1эбэгырт тыркухэри къррым хъан-хэри Кавказ Ищухэрэр, псалъэм папиц1, Къзбэрпсалъэм папціэ, Къэбэр-дейр, я Іэмыщіэ зэры-ралъхьэным, ауэ ар кье-мыхъуліэурэ епцыкіун-янэ ліэщіыгъуэр кън-

∕ъ́∋БЭРДЕЙРИ адрей адыгэ хэкухэри Тыркуми Кърымми я ІэмыщІэ зэй илъакъым, ди бийхэр абы щІэхъуэпс зэпыбийкэр абы шэхкуэпс ээлы-тами. Зауу гуаші Б эдж кэрашіыліаш ээрыпххуа-кіухха адыгэ лээнкххуа-кіухха адыгэ лээнкххуа-дэр абихта тээжжэемі мі, а прахом и хуитыныгым ші-зуурэ. Сунтан тактэр і-рыхка нуукь, Ахьмэд Еща-наму эздірэк пори цээ-наму эздірэк пори цээ-

изм хүзэддэх псори идэакан, күзэддэг хүзэхү ххуу адыг хумур хариг хумур хурысейиро улысейиро улыг намур хариг хумур хариг хумур хариг хумур хариг хумур хариг хүр хумур хумур

дэм»). Къэнжал зауэм и ужькІи зэ

Къйнкап заум и ужыЛи зэм пыуакъвы кърым хъльик Къбордейм къращІып за-ухэр. 1708 къэм къбордейхэм ирадза удыныр зэи ящытъупщужакъым кърым хълихэм. Я гур кълихъм карым хълихъм мурадил, кърым ужъгъщ (Къобордейм, ауз абы къмщыпэльэща къз-хълакъм

хъуакъым.

ДЖЫЛАХЪСТЭН Инал.

Сулът Ганым унафэ ищ Гри, кърым хъан къу-лыкъур иратащ Къап-лъэн-Джэрий и къуэшым (Долэт-Джэ-рий), ар мыгувэу Истамбыл икІынурэ Къры-мым кІуэнущ.

Шэрджэсхэм хуаму-адым теухуауэ зэкГэ . зэхэсхаІакъым, ауэ сэ къызэрысфІэщІымкІэ, шэрджэсхэр Портэм (Тыркум) екІужынкІз хъунущ мы щІымахуэм Портэми и жагъуэ хупортэми и жагыуэ ху-эдэкъым ар. Тхьэм ищІэнщ зэрыхъунур. Гъатхэм зауэр яублэжынкІэ хъуну зы-гьэхъыбари ущрохьэлІэ мыбы.

Толстой П.А. Венэ дэс урыс лыкіуэ Урбих хунтхам щыщ. 1708 грам, щэкіуэгъуэм н ххуауз щьятам (каваказ ищукэрэм ис спэзикьзя и (узхур. А абзыімітузур кымзэриказ райнузулам Каз-занауакым карым, тырку зэрышкыуакіузхам Каз-закулам барыум жанэ шіміналь хэм шригьзяўкам политикэр ижкэри зэрызэціэлиларш, Ахымз, Еща-нэр 1703 гэм сультана хэуа нэужь, тырку за-зульныхэр ижкэри кымзэрыкіам, Кавказымрэ Уры-сейнэр інжу шім-шімэмурэ кымзэрымуз хузуам, а нэр 1703 гэж уушыхэр нжърн къмзэрыкаш, Кавказымр: сеймрэ нэхъ щах-щэхыурэ кънзэрыгуэ хъ шынагъзхэр зыбыщарбыдэн мурад ящарэ. Ещанэм и зэманыраш генджыз Фіьщэм и јуф кале быдапар къмшыўашіыхкар. Керчы піэр я іэмыщіэ нраубыдэнри, ар щіэрышізу

Хэкум

nanщlэ

квых-якащ к-тип пэщын куэч кьэсгэрдсир эры-сеймрэ Тыркумрэ запаубыдыныр». Тыркум иригъэкІуэкІ апхуэдэ политикэм къигъэгушхуащ кърым хъанхэмрэ нэгъуей мырзэхэмрэ. Зы илъэси дэкІыртэкъым къры-

мырээхэмрэ. Эы ильэси дэмыртэкхым кърым мыдзэр Къэбэрдейм къыгемыруэ, ар ээтрамы фыщГэу. АбыкГэ шхьэусыгъуэ яхуэхъуат 1699 ггым дыггызгьазэм кърым дзэпш Шэбэз-Джэрий рий Беслъэнейм зэрыщаукГар. Шэбэз-Джэрий

фэкіз Долэт-Джэрий и кумінкум трахуащ, абы и блыгущіэткэм ар яту темыхуэў заккааіттац, Аршкахід, аход экій темыхуэў заккааіттац, Аршкахід, аход зациптаміцуміц, Хамі Інатітэр замілататься сыштаміцуміц, Камі Інатітэр замілататься Сэлам-Джэрий къалэн къвщащіац Кьзбэрай теўня хуейуэ, Мін хыші Хук крымыйы 2,1703 тээм и гээмахуэм, дээліц Къаз-Джэрий я ашшу, Кьзбэрдей кытемуац, ціэтум з Шорэ ашшу, кызбэрдей кытемуац, ціэтум з Шорэ

пашзу, къзозрдени кънгеуац, пагумэ шюрэ и -Адыгэ пълнъмы и тъкыдэм- шыдогитатъу кърымыдзэм (къзбърдейн шыхыризы пейр зай-дейсэм кърымыддэр заякыхуэт яухэзфізакац, Сультан Акьязд Ещанэм и унафъзі кърым жън Къзплажа-джэрий (1707 гг.ым къанны-гуэр къылъксауэ шытащ) Къзбърдейн къв-гуаца. Жой къзбърдейсям къаришілапіа зауз-

теуащ, моы къэоэрденхэм кварищылла зауз-гуащ[эм и хъыбар куэд къыхэнащ тхыдэм, щ[эныгъэл] куэди тетхыхьащ абы - Къэнжал зауэк[э зэджэм. Мин 30-м къыщызэтенакъым Къаплъэн-Джэ-

нукъым - зыщыгъэгъупщэн хуейкъым пщыхэм ящыщ гуэрхэр кърымхэм я Іупэфіэгъуу, зэгу-

Адыгэ псалъз

штаўу фэ зытрагьзуйці, хъмбар ягьзіўці хъм-ным фізьрыбікіз гурыіум мурад янцізу, хъм-вым тэкићь хурагьзхъри, зутібіпцыхаці хъму-ным турыіўмі я гураватыму на клабрацейхам-абы деж ліыкіую інгьзіўанці дээпц Курчук-бей (Кытібхіуцюкаў» Куртукокуў зауя хъмадумы-шылізму, към-тпоўбыд псори пхуэтшізунці, жерні. "Тьэр иніпці яххэр з яжх маціокіз сы-крен." Тьэр иніпці яххэр з яжх маціокіз сы-ХБМЭД ЕЩАНЭМ и півкіўэхэм кавказ хэкухэм -Дагьыстаным, Ширваным, Кы-хэм с дахір урыс хэм паізшіх яціным мурацках сунтаіныры шірккурт и Івмышій эдакь (дахір уктатаныры шірккурт и Івмышій эдакь (дахір уктатаныры шірккурт и Івмышій эдакь (дахір указарыкурары тыркухэм ягу техуэртэкым. Ар шідкэри урыс фаготыр Азао кым шірэскіў зэрыхкурарі тыркухэм ягу техуэртэкым. Ар шихуусыгурэ шідээ, таркура (кавка Шиххэ-рэм клешэрг, шуралассэр, казабэраейзэр, смирнов П. А. шиххэттожуэ: «Урысхэм Кав-казыр ккаіршінхын цихэкі», абы ис тызтка-казыр ккаіршінхын цихэкі», абы ис тызтка-

кор, а обы Школи — корады парады пар

кова урыучац отп шэхурынкогур ээрынкоглэг 1.720 гээм гилшідазэм кырым хана Саадат-Джэрий Кэзбэрдейн кыыпиубыдаш Урысейн кыпашіды үралуа у Тырумура Кырымымрэ я Ізмыщід эрипэхээн ууейуэ. Ар шамыдэм, хъа-ныр Къзбэрдейн кыпачаш: езы хананыр зи пашэ, мін 40 хъу кърымыдзэм къзбэрдей кыраж кууа зэтрафыщідац ягызсаш; Гээр ми-

уасэри щІыгъуу. Сыт хуэдизрэ къыхагьэзыхьами, кърым хъа-

э. ЛЪЭС ШИШЫМ шінгъукіэ зэпыуакъым

Илъэс 200-м щІигъукІэ

Къэбэрдеймрэ Кърымымрэ яку къыдэхъуа зауэхэр

міўзкэр Кыбэрденм кын-пэльэшакым. Молт-Джэ-рий и дээр, минпиц зыб-кана ухьууз, Кыбэрдейм кынкузу, Кыбэрдейм дээр (мин 12 жууз) Кыз-зэтесицкуз кызатызыкаш, ыз кынкузу, Кыбэрдейм кынкузу, кузу, ээтрафышаш, шим кинкузы кузу, ээтрафышаш, ыш мин быктыз убыцаша, ыш мин быктыз убыцаша, 1619, 1629, 1631,

гъунапкъэм къвщхъэдэха къудейуэ кагтавшэри.
1567 гъэм. Кърым хъаныкъу эхэр - Мыхьэмэт-Джэрий, Адыл-Джэрий, Альп-Джэрий виразильтерия празихуэ «псыхуабэ шэр-

оэрден пщышх уэ I емры-кьуэ и дээр шэрджэсхэм ядэзуаш. Зауэм Гемры-кьуз уlэтьэ щыхьуаш, пщы-шхуэм и къуитI - Мамсы-рыкъуэрэ Белгъэрыкьуэрэ - тэтэрхэм яубыдаш, Адыгэхэр текdуэри, я хэкум бийр ирахужаш.

Адыгэхэр текіуэріг, яхнум сымрэ Кьэдоэрденирэ кызпітри прахума кырым ханпітри прахума кырым ханпітри прахума кырым ханпітри прахума загосація практа яізпітри прахума загосація практа яізпітри пітри практа яізпітри практа яізпітри пітри практа яізпітри пітри практа яізпітри практа яізпітри пітри практа яізпітри практа яізпітри пітри практа яізпітри пітри практа яізпітри пітри пітри

хуэ 1эрч къалэм (Каспии кым и Іуфэм Іуташ) къеб-гъэрыкІуаш, абдеж зауэш-куэ щекіуэкіаш, Хъаныкъуэ Мубэрэч-Джэрий и дээм зыри хузэфіэкіакъым: къэ-бэрдейхэмрэ тэрч къз-закизэмрэ текіуэри ираху-жьэжаш.

заківымыр ісықуул...., жызжащі, 1606 гъзм. Кърым дэзш-хуэ Къэбэрдеймрэ Шэр-джэсымрэ къыгеуащ, заузм цыху кузд хэкіуэдш, 1607-1608 гъэхэм. Кърымырдэр къизэригуэ-ри, Къэбэрдейм маээ зыб-

хъанхэм я дэёй нэггуей мырээхэр Къэбэрдейй къытеуаш, Зауэм къэбэр-деипц зыбжанэ хэкіуэдаш, Абы щыгьуэш пцыышхуэ Пщыіэпщокъуэ Къазий къышауаг Гарэм. Жанбэч-Джэрий зи пашэ кърымытэрхэмрэ абыхэм я дзей-хэмрэ Шэрджэсым, Кьэ-бэрдейм къытеуащ. Іэщ, шы күэд яхуаш

1819—1858. Къръловия.

1819—1858. Къръловия.

1819—1859. Къръловия.

1819—1859. Къръловия.

1819—1859. Къръловия.

1819—1859. Къръловия.

1819—1859. Къръловия.

1819—1859. Къръловия.

1829—1859. Къръловия.

1829—1859. Къръловия.

1829—1839. Къръловия.

мурам зыкума шэ ныкуу губог күр карама зыкума на кырама к

Джэрий зи пашэ кърымы-дээр Шэрджэсымрэ Къэ-бэрдеймрэ къытеуаш, къуажэ ягъэсаш, яхъун-щјаш, јэщ яхуаш, 1701 гъэм. Къаппъэн-Джэрий и дээр Шэрджэ-сымрэ Къэбэрдеймрэ къо-теуаш. Къуажэ ягъэсаш,

дзэмрэ Кьэбэрдеим кьыге-уаш, Зауз гуаш[зэх» (нэхь ц[эры[уэр Кьэнжал заузи]» ээджэрш) бийм и зауэл[мин 60-м нэс щаук[ащ Хьэт[охьущокьуз Кургьуо-кьуз зи пашэ адыгэдэм. 1710 гьэм. Кьрым тэтэр-хэмрэ абыхэм я дзейхэмрэ

1710 гъэм. кърым тэтэр-хэмрэ абыхэм я дзейхэмрэ Шэрджэсым, Къэбэрдейм къытеуащ. 1эщ, шы куэд фlаубыдащадыгэхэм. 1711 гъэм. Мин зыбжа-

нэ хъу кърымыдзэр Шэр-джэсымрэ Къэбэрдеймрэ къытеуащ. Адыгэхэм бийр

къытеуащ. Адыгэхэм бийр ээхакъутащ. 1711 гъэм. Мин куэд хэу кърымыдээр Шэрджэ-сымрэ Къэбэрдеймрэ къы-геуащ. Адыгэхэм ядээзуащ урысыдзэри. Бийр зэха-къутащ, адуэл Мини б зау-эм хаукЫхъащ, мин 22-рэ яубыдаш.

УкІытэр зи хабзэ

УкІытэр зи хабзэ

НэхъыфІщ губжьым фэбжь хэмыкІым...

Си лъэпкъ мащІэ, плъэкІа Іэджэ Ноби тельщ ди набдээм.

Ауэ вабдээм дэлъ лъахъыцу, Щепхъэкlа лъэхъэнэм Къыплъыса щ!эпхъаджэм и ц!эр Хэт зыхужы!энур?...

Уи шуудзэ дэшэсык ыр Уафэхъуэпск I хъужыфу Щыта пэтми, есэхъуэк ыу Дэплъеякъым уафэм.

адыгэхэм ахэр щlагъэlэри зэхакъутащ. 1713 гъэм. Кърым тэ-тэрхэмрэ абыхэм я дзей-

м хэмээ Шэрджэссым, Кээ-оэрдейм кьэгеуаш, шы күэл яхуаш, шы күэл яхуаш, 1714 гэм. Кърымы-дээр Шэрджэсымрэ Къз-уэм цывх куэл хэмуэлдш, уэм цывх куэл хэмуэлдш, Алыгэхэм бийр хагээшдш, 1715 гэм. Кърым тэ-тэрхэмрэ абыхэм я дэей-оэрдеймрэ къзгеуаш, Ады-рэхэм Іэш, шы куэд фізу-быдш, Б. Гэм. Кърымы-дээр Шэрджэсымрэ Къз-оэрдеймрэ къзгеуаш, Ады-гэхэм шыхагээшдэм, бийр икуэтыжын хуей кууаш, 1717 гэм. Кърым тэ-тэрхэмрэ абыхам я дэей-хэрдеймрэ къзгеуаш, 2000 гэм гэмэн хуей хуай, 1720 гэм. Кърым хэн оэрдеймрэ къзгеуаш, Хар-оэрдеймрэ къзгеуаш, Хар-оэрдеймрэ къзгеуаш, Хар-оэрдеймрэ къзгеуаш, Хар-оэрдеймрэ къзгеуаш, Хар-оэрдеймрэ къзгеуаш, Хар-

прахумьэжащ.
1720 гьэм. Кърым хъан
Саадат-Джэрий и дзэр
(мин 40 хъууэ) Шэрджэсымрэ Къэбэрдеймрэ къатеуаш. къэбэрлейхэл сымрэ Къэбэрдеимрэ къа-теуащ, къэбэрдейхэр Псыжь ягъэ!эпхъуэн мурад ищіри. Ар ядакъым къэ-бэрдейхэм. Бийр зэхакъу-

тащ. 1721 гъэм. Кърымы-дзэр Къэбэрдейм къыте-уащ. Налшык псым и Іуфэм

дээр Кьэбэрдейи кызге-уши Напшык псыи и удом шекіуэкіа зауэм кырымы-лазр шызэхаккуташ, 1722 тээж. Кырымы-тары кырымы-ды Бийры кырымы-ды Бийры кырымы-ды Бийры кырымы-куэ Асты-ябоч урыс паш-тыкы Петр Езанэм хунт-жаш, Кызбэрдейхэм кыры-мы-ды кырымы-ты 1723 гыз. Кырым тын 1723 гыз. Кырым тын 1723 гыз. Кырым тын Кырымы-Кырымы-Кырымы-кырым

хьаныр шІэлжуэжри яІэ-шІэлаш пізді тіда траж Псыжь се-раскир Бахьты-Джэрий и дээр Кьэбэрдейм кьыге-жик-угаш, Зауам жайуадащ езы Бахьты-Джэрии. 1731 гьэм. Кэрым хьа-ным и дээр, мини 7 хьууэ, Кьэбэрдейм кьытечэш. Адыгэдээм бийр хигъз-шівш: зауэм куэд кауиы-шівш: зауэм куэд кауиы-

хьащ, гъэри къа эрыхьащ. 1731 гъэм. Кърым хъа 1731 гъэм. кърым хъв-ным и къуэр зи пашэ дзэр, мин 200-м нэблагъэу, Къэ-бэрдейм къытеуэри Да-гъыстанми нэсащ. Бийр зэхакъутащ. 1732 гъэм. Сулътlан

1732 гъэм. Сультана Нурадин зи пашэ кърым-тырку дзэшхуэ Къзбэрдейхм къзгерация. Къзбэрдейхм билдээр зэхакъутащ. 1733 гъэм. Кърым тэ-тэрхэмрэ забыхэм я дзей-хэмрэ, зауэлі мин 13 къууа, Къзбэрдейм къытеуащ. Адыгжуэмрэ къэзакъхэмрэ бийр хагъэлиши.

хъуншащ, игъэсащ. 1735 гъэм. Хъан Къап-1/33 гъэм. Хъан къап-пъэн-Джэрий зи пашэ даэр (кърым тэтэрхэр, тырку-хэр, дзейхэр), мин 80 хъууз, Къэбэрдейм къыте-уаш. Урысхэмрэ къал-мыкъхэмрэ къадэ]эпы-къури, къэбэрдейхэм би-идзэр зэхакъуташ, хэкум

ирахужащ. 1737 гъэм. Псыжь ис тэтэрхэр, мин зыбжанэ хъууэ, Къэбэрдейм къыте-

теуаци, дывтэхэм ядээзуац хьууэ, къзоэрдейн къвте-урысыдээрин. Бийр зэхэ-зык уташ, зауэлі мини 5 зау-жи хауыкыхаш, мин 22-рэ жубыдаш. Эм. Кърдым тэ-тэрээмрэ абыкжэм я двей-тэрээмрэ абыкжэм я двей-кэмрэ Шэрржэсым, Къз-бэрдейн къвтеуац, Бийм къзтеуаць Бийм цыку 500, къзуажэхэр яхьунщиац; ауэ-мэл мин 200, жэм мини 7 (гвардие).

иубыдри ирихужьащ. Къэ-бэрдейм я пщы уэлий Къе-тыкъуэ Аслъэнбэч и дзэр якІэлъыпхъэрри, бийр зэ-хакъутащ, яубыдауэ хъуар

хакъуташ, муюмор — къы эщахыжащ, 1740 гъэм. Псыжь сераскирым и дзэр Шэрджэсымрэ Къабэрдеймрэ къатеуащ. Бийм и дзэр адыгэтематали,

теуаш, Бийм и дээр адыгэ-хэм эзхикэгулган, 1744 гъзм. Леъкк се-рескирым и дээр Шэрихэ-сымур къзберейнур къз-геуаш, Къстыкуу Аслъя-ин у дээр кызберейнур кызберейн и јуфэм шызэжикуташ, 1747 гъзм. Кърым къз-ину дээр къзберейн къзтеуаш, кууажуэт эи пашэ дээр Къзберейн къзтеуаш, кууажуэт эм эм терески кууажуэт эм кызберейнур кызберейн Къзберейнур кызберейн къзберейнур кызберейн къзберейнур кызберейн къзберейнур кызберейнур кызберейн

квужжэхэр ихвунцанц, яг ъз-сащ, 1752 гъэм. Кърым хъа-ныкъуэ Селим-Джэрий и дзэр, мин 12 хъууэ, Шэр-джэсым къытеуащ, Къз-бэрдеймкіи къаунэтіын му-рад яіаш тэтэрхэм, ауз къз-оэрдейхэм дээшхуэ щагъз-

шэсым, къракуакъым. 1754 гъэм. Минитху хъу кърымыдзэр Шэрджэсым-рэ Къэбэрдеймрэ къате-уащ. Адыгэхэм бийр зэ-

сымрэ пъэсоэрдеимрэ къы-теуащ. Адыгэхэм бийр зэ-хакъутащ, Псыжь хахуэухакъутащ, Псыжь халур, рэкуэд ирагъэтхьэлащ. 1756 гъэм. Кърым хъа-гории - Джэрий и

11756 гізэм. Кірым хьа-ныкічуз Селім-Джэрий и дзэр Шэрджэсымрэ Кыз-оэрдейирэ къвітеуаш, Адыгэхэм я хэкум бийр ирахумаш, 1758 гізэм. Псыжь ис 1758 хізуя, Кіхьбэрдейи кый-саадая Дж. эрий и дзэр, мин 15 хмуу, Кіхьбэрдейи кый-жийн, зэдагізэзуэн мурад ады. Хірымыл дзам. дзей ады. Кірымыл дзам. дзей

хъуащ. 1759 гъэм. Кърым хъан Чэрим-Джэрий и дзэр Шэрджэсымрэ Къэбэрдей-мрэ къихьащ, адыгэпшхэр зэрагъякЈужын мурад яјзу фэ ээтрагъауэри. Урысы-

1739 гъзм, цакулузур мазэм, Кърым джиул кур билорий и дээр, минг 10 гор обрадения жента и кор обрадения жента кор даригуар дей яшфан мурад язух журакъвым 1762 гъзм. Кърымы-дээр Шэрджэсымур Къз-бэрденияр къзнтеущи билори даригуар къзнтеущи тъзткъзпащи кърым къзнам и узарирым и къучаныр мыра учителния и кур мыра учителния учителния и кур мыра учителния учи

ырзэу тly, сеймэн куэд». 1765 гъэм. Кърымы

1765 г.э.м. Кърымы, арар, миниплі хъуу, кыбарар, миниплі хъуу, кыбарар, мей кыбарар къбарар къбара

каэзакажэн жырыл аузаху ээтракыутэн мурад яшіри. Кьэбэрдейхэр шапзувым, тэтэрхэр индуэтыжаш, 1769 гъэм. Кърым хьан Чэрим-Джэрийрэ псыжь сераскир Кьаз-Джэрийрэя дээхэр Кьэбэрдейм кыте-уаш, Бийр Бещто деж (Псыхуабэ) щызэхакъу-таш.

ащ. 1774 гъэм. Кърым хъан

МЭЛБА ХЪУЭ Борис, тхыдэ щіэныгъэхэм я доктор, Урысей Федерацэм и ціыхубэ егъэджакіуэ.

Щхьэщэ хуэщІкъым

сахуэр

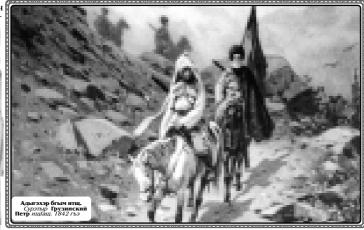
ШІэлъэт шабзэм, пылъэлъ ЛъэІэст уи бийм и псэм.

Къамэху бгъэбзэрабзэм

Іуащхьэмахуэ!

Къэнжал Зауэм, бэлыхь куэдым Пхысышца пшынальэс Пхырыпша пшыналъэр Къэсащ нобэ пфІэмыкІуэду, Дахагъэр ун пщалъэу.

Лыгъэм гугъэр и джэрыщІзу, Фыгъуэм пэхъун гуащІз ЛіэщІыгъуэжьхэм пхуээхащІзу, Упсэу, си лъэпкъ мащІз!

M Махуэ тІощІ

1708 гъэм и гъатхэм мин щэ ныкъуэм нэб-лагъэ кърымыдээм. Керчь хы тіуалэр къызэпиупщіри, къабэрраймикіэ къмунэтіащ. Кърым тэтэрхэм нэмыщі, дээм хэтащ Каффэ (иджы Феодосие) дэс тырку зауэлі миниц, Бессарабием, Аккерман, Псыжь щыщ нэгъу-

Зуакіуэ къежьа дзэм и пашэ кърым хъан кърым тырку сультіан. А ЭУАКІУЭ КЪЕЖЬА дзэм и пашэ кърым хъан Къаппъэн-Джэрий тырку сультана Акьмар тецианэм и тжыль иlыгът, Къэбэрдейи къътерун щжэкій, ууит зыкъринъзшідэ». - Ди къузш Шахъбаз-Джэрий иль тщіэжын щжэкізщ Къэбэрдейи дышідуара тырку тырк

гъэрщ - къэбэрдейхэр къуаншэтэкъым абыкіз. Кърым къэным Къэбодейм кърищівлів азуам и щжэгусыгъуэр нагъуэщіщ, ар нэхъ жыжки къы-цюжьэ. 155 гъэм и ужжый къэбэрдеймрэ Уры-сеймра благъз ээрызжузхъуам тхыдэр щыхьэт тохъуэ. Абы къызащійталіпъвщ зи гур јаджэ щіауз шэрджэсхэм, псальэм папшіэ, къэбэрдеймра-жум къзкуэлта Тыркури Кърымри. Къэбэрдеймра-кіуэхар зәуакіух къызэрежыва закъым-тірукъым. Нагума Шора зэриткыміс, ойир кызароежьам и хыбар къаізрыхьати, я Ізщри, я ціыхубхэори, я сайміхалы Кітым магьтажтарых къэбарлейхар. хыббар кьаі эркжати, я Ізщри, я ціьмубахэри, я сабийхэри бітым ирагъзатъри, кьабэрдейхэр Урды деж (Гундалая псыхъуэ) щиувыкіащ, бийм поллъзу, Ар кьишізри, хьаным и гъзутур ихъуз-жащ. Къэнжалкія къэкіуащ (алкуразущ Нэгума Шора зэритхырі). Къэнжальбітым и екіуліалів/хэр ягьзбыдащ тэтэрхэм, толхэр кърватьзувакіащ. Де ла Мотре зэритхыкіб, бийдэм щышынау Ар та Мотре зэритхыкіб, бийдэм щышынау кървати прави прави дела на прави прави кървати прави кървати прави правы фіди нотучущ дъяуйкьем, жераща ука-ным. Гъзр къащіаму щыта натъчейхэр хъаным прави разкуащи алкуала газдъз хумарстумани.

деж ягъэкІуэжащ, апхуэдэ псалъэ хурагъэхьри. Псалъэм нэмыщі, тыгъэхэри хуахьащ хъаным,

Псальэм нэмыці, тыгь́зхэри хуахьа́щ хьаным, шым иратащу. Къзбодряй у прак у прак у прац абы и ужкіз. Пшы уэлий Хьэтіохэущокъуз Кургьуокъуз и ціокіз абыхэм хъаным жраіащ сыт къалиўных им зэрыхуащізнург тэруи, шы табыкуаль нітьэ пъвлізхари иратынуці, заух къаримыщімініў Къз-обрадем инісьмах, Алоуза шылсэ жраіўку, де ла сораем инісьмах, Алоуза шылсэ жраіўку, де ла Джорий яттьобаларытьаще. Махуо тіоці піальэ изта сыста сыста прак за прак за прак за изта сыста сыста прак за прак за изта сыста прак за прак за изта сыста прак за прак за изта сыста изта сыста прак за изта сыста прак за изта сыста прак за изта сыста изта изта сыста изта изта изта сыста изта дмэрим в возораейхэр, хъаныр абыкіз арэзы щыхъум, гуфізуэ фэ зытрагъзуащ. А піальзу къз-сыху, къобураёхуэ азуэм жимьдэзну кыльтэгугь-ащ хъаным. Къэбэрдейхээ аэребээджэкіар къа-гуры!уакъым кърымхэм: махуэ тіощіым хэт шы игъэхъуащ, хэти ефэу шэтырхэм щіэсащ (де ла

игъэхъуащ, хэти ефэу шэгэрээлэг Мотре). Пlапъэр къыщыблагъэм, къэбэрдей шу тющірэ эшіылэ хъаным деж кіуэсауэ фэ зытрагъауэри пщівірэ хъаным деж кіуэсауэ фэ зытрагъауэри абы и хэщіапіэм кіуащ; щіэкіуар хъаным и дээп-щхэр зэтраукіэн щхьэкіэти, ар абыхэм къехъуліащ

шхар ээтраукін щикаліяти, ар абыхам къексуліаш, (Энгельберг Кемпфер).
Епщаміўнукана махуамі піцшахацикамі толобор-Епшаміўнукана махуамі піцшахацикамі толобора, кашіалізмов пунстіри, ар карамыма канамі ка кашіалізмов пунстіру, ар карамыма канамі прасыдарам цыц за пака б гішцькам кануарун, мывахар цыц за пака б гішцькам кануарун, мывахар тіыпшура. Татар жейбацикурахар ізрикура, зах-зежх хьуащі — казхуар цірх к кагурыўцакымі. Кьащіятурыіўна кідас хыуакіэт, кызбордей шуул-зау хотмадяль, обер зэтраупшіўтаци.

унафэкІэ хъан къулыкъум трахури, лъэныкъуэ ирагъэзащ - Эгей тенджызым хэт Родос хытІыгум

ТЫГЪУЭН Рэшад, тхыдэтх. 1989 гъэ.

(Бекович-Черкасскам) хыбар илгэашаш тырку сультјанымо хьрым хыбар карым хыбарым хыбым хыб Абы шхьэкіэ зыри фпэдубыды-нукъым, ар дэнэ къэна, фи бий-хэм фазэрыщытхыумэнум нэ-мыщі, дяпэ итахэм я хабээу зэ-рышыташи улахум фахабээу зэмыщі, дяпэ итахэм я хабэзу зэ-рыщытащи, улахуи фэттынущ. Тэн, яик, гребен (тэрн) къз-закъхэм я пщэ итлъхьэнущ, бий къышыфтеуэкіэ, ахэр къывдэ-јэпыкъун хўейуэ».

«КЪРЫМ ХЪАНЫР къызарыфткуари до борыфткуари до бор «KTDIM XTAHLID KELISS крым жанынро сыр шкумуму шартахышаш Бексович-Челкас ком канынр фызэрийэри, абы зауу кыынын шана канын каны

хкужеще.
1712 ГЪМ къзбэрденищизм паштыкь Петр хуматкаш: "Пи куушым, Алексийгр (Долган куушым, Алексийгр (Долган кылгуебтъзка тхалпыр, ри нарори кылгуебтъзка тхалпыр, ри нарори кылгуебтъзка тхалпыр, ри нарори кылгуейтами тыркухэми эрыкуумейр, ри пазрыкумейр, я диринагымейрами я муради. Пу абыкум и пашкоми пашкоми пашкоми пашкоми пашкоми пакыми пакыми, кылгыми пашкоми пашк

шякым, клайком й рыкшій эти лькым, камідэзаур, пслугьуз дизымыг захуэр с закхэращ, азалымыг эзрэ эшцикі даубыдынырш ахэр эшцук закуандынырш ахэр эшдүү алагымыг эзрый алагымыг арабыр этий арабыр этий арабыр арабыра арабыр арабыра арабыр

«ФИ КУУЛЗЫВсмович Чер-касский Александр фи тхыль-вр кънг1рянгъзльзжащ, езыми фи хъыбар кузд дригъздузуащ, фикънзаръншатым, Псыка-фикънзаръншатым, Псыка-фикънзаръншатым, Псыка-фикънзаръншате куумуз, франца фукулощ, инсукар лаф-сураразанц, ди гущатъуми игъащјакіа фыхаднынукъым,

Документхэм къаІуатэ

Нурадин сулътlаным и дзэр ъэбэрдейхэм Псыжь зэрышы-КБЭЎЭРДЕЙХЭМ І ІСЫЖЬ ЗЭРЫЦЫ-ЗЭХАКЬУТАМ ТЫРКУ Сультіанымрэ кърым хванымрэ кьигьэлыбаш, тіуми, сультіанми хванми, саоэр драпхьеяш, Кьэ-сорлайци піцийуа туатрафідаці бэрдейми ліыкіуэ къагъэкіуащ, Пшыхэм абыкіэ хъыбар ирагъэщіащ Бекович-Черкас-ский Александр. Абы хуатхащ;

Канцлер Головкин Бекович-черкасском къеупщащ: «Уи къу-Черкасском кеулицащ; «М къу-эшхэм яхуэтх пащтыкым ахэр утыкум къвзэрыримынэ- нур, ар езы пащтыкь льапіэм и псальэщ. Абы ещіэ къзбэрден-пихэр къвзэрыхуэпэжыр, ахэр шынагьуэ хэхуэмэ, дапшэщи «ядэщіынущ; ядэіэлыкъунущ пащтыхыр».

1717 гъэм шымахуэпэ мазэм и 5-м къэбэрдей пшы нэхъыжь-хэм - Мьсост Хьэтюхьущыкьуэ, мысост Исльам, Кьетыкьуэ Ас-льэнбэн, Бэчмырээ Тэтэрхьан сымэ Петр Езанэм хуатхаш;

сыму Летр Езанзам хуаткаш;
МЫ ГБЭМ Бахаты-Джэрий (карыя хаанар) и уж. яташ (кус) лишу, дасэритэээээн, урсан хаанар) и уж. агаш урсан дасус дасу хъуншіэнур, диль зэригьэжэнур къыджијащ, ауэ дэ абы дышышынэркъым, укъызэрыддэіэ пыкъунур ди къуэшым мызэ-мытізу къытхуитхащи. Зэуакіуз нежьащ ар (Бахъты-Джэрий), и

дээр ээщінгъэшасэри, фи льз-ныкуээмкіэ ниунэтіаш, Абыкіэ хыбар едгээшаш Т эр к кали Астрэхьани дэс дээтшээм. Ліы-кіў хыьткуэбгаакіуэрэ кылэн кий дыбальных арыну кыла эырш. Сультанахы я із штымыр къытхуагъэдальэ ээпытщ». 1719 гъэм шышылэм и 17-м алы-гэпшхэм паштыхь Петр хуатхаш

завыем томпьом передуативным предусмательного достоя в томпьом предусмательного достоя досто

фыкызэризынэнур.
Кыстыкуу Аспьийсу, Бэтыыруу Аспьийсу, Бэтыыруу Тереккы Буткы Буткы
Буткы Буткы
Буткы Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Буткы
Б

икіакым.
ПЩЫХЭМ зэратхымкіэ, кърым хъаным абыхэм къапну-быдащ Псыжь Іэпхьуауэ абы щыпсэун хуейуэ (нэгьуэшіу жыпіэмэ, хъаным и Іэмыщіа жыпіэмэ, хваным гі ізмыціэ зральхьэну). Ар ядакъым къэ-оэрдеипщхэм. «Дэ урыс пащты-хьым псальэ еттащ, аращ къу-

лыкыу зыхуэт-шіэр, кырым хы-ным и јузку кылтхэлькым, и-унафи дедэјуэнукым», -жрајаш пшыхэм кырым хы-ным «Урыс паштыхыыр ра ф пэ-жыжыэш, ар кыфльзіэ- сыхузд эфызэтецукізни» - алкуз-дэ жуэд кызартташ кырым хы-ным кы

1720 гъэм дыгъэгъазэм и 3-м къэбэрдейхэм я лыкіуэ Саадат-джэрий Хамэ къэрал іуэхухэмкіэ коллегием шыживш:

«КDРЫМ ХЬАНЫР гъмаху-ми къобраейн кънгеуащ, дзуу-мин плыші кънздришжжэри; към плыші кънздришжжэри; към плыші кънздришжжэри; абы и нэіэм шіэтын; Урысейн ар хьаным; худакъым, абы плыші хьум шкэміз. Пшыхэм ар хьаным; худакъым, абы плым и ізмешіры зэрышқъзхун-пым и ізмешіры зэрышқъзхун-тыр, урысейн плыші-зай отга-датыр кам прышхыру; граніру кам прышхыру; граніру кам прышхыру; граніру кам прышхыру; граніру прысия прысия прышхыру; граніру прысия прышхыру; граніру прысия прышхыру; граніру прысия прышхыру; граніру прысия прысия прышхыру; граніру прысия прысия прышхыру; граніру прысия прышхыру; граніру прышхыру; граніру прысия прысия прышхыру; граніру прысия прысия прысия прышхыру; граніру прысия п

«Кърым хъаным и дзэр «КЪРЫМ ХЬАНЫМ И ДЗЭР Къббаррейм кыбичедии, диубы-дын, Псыжь дигъз вих узя му-рад ищіри. Хьаным и Ізмыщір зитлъхьэнукъым дэ, Урысейм етта псальэм дытетщ, аращ дыныщі эльа Ізуэр: дзэ кыбихуэвгьа кіуэ, тэн кыээакь-хэмоэ тэпу кызакых эмпоэ я пшэ къытхуэвгъакіуэ, тэн къэзакъ-хэмрэ тэрч къэзакъхэмрэ я пщэ дэфлъхьэ къыддэгыкъун ху-

зэдрэ тэрч кьэзакуэмрэ я пшр арфльхэь кырдэлыкуы куч уу ал дынользун кьэл дэрлыкун уу ал дынользун кьэл дынользун кьэл дынуурэр дээ кьыдрагьэгныс кырдыгы дынуура дар арман дар

XVI-XVII пізщіыгьуэхэм къвруушхуз зыбігьздальа, пшізшхуз зиіа къзрапу щытащ Къзбэрдейр. Гь унэгьу льэлсьхэм я дежкіз Къзбэрдейр а зэманым сыт и льэныкъужій щалхэх хэх та ухабэжій, и культурэмія, и уужізкіжі ябы пыхэ зызывузащар фізлыкій,
заірэр исакъым Кавказ Ищхъэрэм. Абыхэм бжывлер щаіыгьащ езыхэм я льэлекъть у
учення учен

Бийхэр зыпэмылъэщ

хуитынып-тэр яксуумэжын якузэфіэкіац. «плуу-зымыкан» инацік Кэнжия акуэм Кызбордейм карам кара

БИЙХЭМ КЪРАЩІЫЛІЗ заухэм гуащізмиціз хэмыхъухьын льэкіакьым машіз хэмыхъухьын льэкіакьым машіз хэмыхъухьын льэкіакьым машіз машіз хэмыхъухьын льэкіакьым машіз ма

ди адажысым 1706 г-зым к-вахьа темі/эленг-зым. Абдеж к-тьобордейзым к-ватурыізац, пьэтіктыр закыучразы, а к закур заракумаймый фенур, дэ-закуручразы, а к закур заракумаймый фенур, дэ-дыг закыучразын закычразын закычразы

БГЪЭЖЬНОКЪУЭ Барэсбий.

гъэхэм і доктор

нэгъуэщІ къахудэ-кІуэнкІэ я фІэщ хъу-жыркъым тэтэрхэм. Толстой П. А. Урысейм и канц-лер Головкин Г.Й. лер Толовын Т.Н. 1708 гъэм щэкlуэгъуэ мазэм и 1-м къыхуитхам щыщ. 1

Шэрджэсхэм

шэрджэсхэм (къэбэрдейхэм) я деж зэуакІуэ кІуа хъаным (Къаплъэн-Джэрий) зылъежьа Іуэхур къе-хъулІакъым, къызэха-

къутэри кърахужьэ-жащ. Ар къызэры-щыщІам щхьэкІэ и къулыкъум трамыхумэ, гъатхэм зауэшхүэ гъатхэм зауэшхуэ шэрджэсхэм аргуэру ярищІылІэнкІэ хъу-нущ абы, ауэ ар фІэщ шІыгъуейщ, а зауэм насыпыншагъэ фІэкІ

-КъэбэрдеитІми исыр зы аъэпкъш. ижь-ижьыж лъянкъщ, дэри иджыи щхьэхуитщ ахэр, япщхэм ящыщ зы-къомыр АрысеймкІэ плъэми, зыми дэкъузэн зрагъэ-щІакъым. Абыхэм я щхьэм

лоыхэм я щхыэм и хуитыныгъэм пащі щыІэкъым, я гъунэгъу къэралхэм я Іэмыщі з зральхьы дэнэ къэна, уеблэмэ япщхэми зра-тъэм увъл Гэфынуктым **увэл**Іэфынукъым. увэл і эфынукъым, езыхэр мы арэзымэ. Абы къыхэкікіэ, пщым пщіэрэ унафэрэ зэрызы і эригъэхьэ фынур езым и лІыгъэ къудейкІэщ.

ГЕРБЕР Иоганн. 1728 гъэ.

Дышд облар паэльжа науже кух облары карам карам

хэр, исалыя хэр зэрызыіэщіаубыдэ-ным. Шэрджэсыр дэнэ къзна, кърым хъанхэм фізлікиї куаци Польшэри, Интвари, хуаци Польшэри, Интвари, урысейри. Этэр шуудзэхэр Львови Киеви щынэс къз-хъурт, Москва тізунейрэ 1521, 1571 гъзхэм ягъзсащ яхьчиціаци.

къару ябгъэдэлътэкъыми, Кърымымрэ абы и щІыбагъ къыдэт Уэсмэн къэралыгъуэ

хъуа къаугъэр къигъэсэбэ-пащ: и къалгъэм (дзэпш нэхмуа къаугъэр кынгысэбэлиц ны-къвщикъэм), Менглы-Джэ-лашц и къалгам (дэлиц ны-хъвщикъэм), Менглы-Джэ-хъбаз-Джэрий и гъвы уасъм къвк Јатъвитъэ кнуаш, Лъвы уасъм къвк Јатъви (уасъм уасъм къвк Јатъви (уасъм уасъм (уасъм дана), и и уасъм (уасъм дана), и и уасъм (уасъм дана), и и уасъм (уасъм дана), уасъм (уасъм дана), уасъм (уасъм уасъм дана), уасъм (уасъм уасъм уасъм уасъм (уасъм уасъм уасъм

1708 гьэм и гьэмахуэм Къаплън-Джэрий и дзэр Къабэрдейм къэсащ, Дзэш-хуэм къыкъузгушхукІри, къаным къэбэрдейхэм ясыр (гъэр) минищ къапиубыдащ - Шахъбаз-Джэрий и лъы уасэу. Зэпсэльа щхыяКэ, зэгурыІуактым, ясыр мини-щым яхугекІактым хъаныр. хьэтым идэркъым муслъы-мэнхэр гъэр пщіыуэ» - ар жраіащ Къаплъэн-Джэрий,

италын жууик/уэтакъым.

Къзбърдейхэм къзкунтым къзбърдейхэм къзкунтым ургуулар зыгт - зэуэнырг. Я унагруулар зы Бишыр, я мыгиулар зыгт - зэуэнырг. Я унагруулар зы Бишыр, я мыгиулар зы нагуулар за зы жыгы жыгыр зы нагуулар зы нагуулар зы нагуулар зы нагуулар зы нагуулар зы нагуулар за зы жыгым кызбар зы губер зы казуулар зы зы нагуулар зы нагуулар зы зы жыгым кызбар зы губер за губ

Кълнжан зауэр щыкьот тохъуэ а заманым Кълбар-дейр зыми зарыдэшамы-пава, XVIII пізщівтуэм ар кыхващ и къару ипънгъуэм ар кыхващ и къару ипънгъры кыралічи, свам зафінхымы-куя дикажэры хокуэра ук-итыныгъэм щі зауурэ у урыкуащ къзбордейхэр, а пиціэм иропагэ ахэр ноби.

ДЭЖ КЪБКРАНКЪБЫЛ.

КОРГУОКЪУЭ ИПХЪУ ЖАЙ
КОРГУОКЪУЭ ИПХЪУ ЖАЙ
КОРГУОКЪУЭ ИПХЪУ ЖАЙ
МЫКЪ ХЪЭН ДОНДУК-СМОЭ И
МЕЗЪТУСЕЩ до ДОНДУК-СМОЭ И
МЕЗЪТУСЕЩ до ДОНДУК-СМОЭ И
МЕЗЪТУСЕЩ до ДОНДУК-СМОЭ И
МЕЗЪТУСЕЩ до ДОНДУК-СМОЭ ДОНДУК-СМОЭ
МЕЗЪТУБЪРО И
МЕЗЪТО И
МЕЗЪТУБЪРО И
МЕЗЪТУБЪРО И
МЕЗЪТУБЪРО И
МЕЗЪТУБЪРО И
МЕЗЪТУБЪРО И
МЕЗЪТУБЪРО И
МЕЗЪТО И
МЕЗЪТО И
МЕЗЪТО И
МЕЗЪТО И
МЕЗЪТО И
МЕЗТО И
МЕЗЪТО И
МЕЗЪТО И
МЕЗТО И

Мукьямэд (Бомэт) и техутемрыку», мысост, Дудары-кур сымэ, И техутум И адэм (Бомэт) и техутум ирик(Уэн мурад накъым абы и кууэ нэхьяжым — Емры-кууз: Кърымым к/уэри, зы-комра абы щыпсэу и чуужь, Инжылж псым и уфэм къ лэ-оыдашэ щиухуащ - льэжы кьалэкіэ зэджэр; кьалэм мыд-рисэ, Іэщэ щащі льэщапіэхэр къыщызэ!уихащ; иужькіэ урыс дээпщхэм екіужащ, кьуэр, Исмел, урыс еджапіэ

урыс дэліцхэм екіужаш, к куэр, ійсмен, урыс еджапіз шіятэлтівскээждіш шіятэлтівскээждіш передірення компана урыс нейме компана у кэзэр шіры нейме компана у кэзэр шіры дажен у куратура у куратура дажен у куратура у куратура дажен у куратура куратура у куратура мара у ку

Кургьуокъуэ и щІэблэр ліэжари белджылыкым, хузбгызфаща зэрыхкунумкіз, хузбгызфаща зэрыхкунумкіз, шалькуар, шылар 1860 гызрш шалык арабын жызбыра шылаш. Уысыбыр шылар шылаш. Уысыбыр шылар шылары шылары

къмізщімхыжащ,
Темрыксуэрэ Мысострэ я
шынэхьшій Дударыксуэ тхыдэм кызарэкозі щыйзкым,
Мысост ке учити уйдаг,
карабора, у катарабора, у каполуз эрий, х батемародат Петербург кадет корпус къвщиухащ, абы

дет корпус къыщиухащ, абы щізныгъэ щызэригъэгъуэтащ, урысыдзэм хэтащ, капитан хъмуэ

щинып-та цыазригьэтууэгац, урыскыдам хэташ, капитан Хагаш, капитан Хагаш, капитан Хагаш, капитан Хагаш, карам, полковинк хэрам, полковинк хэрам, арам, арам

щащ а зэманым, зратыр зау-эм лыгъэ егъэлеяуэ къыщы-зыгъэльагъуэ дзэпщ, офицер хаху жэр т. Хьэгюхьу э Исмел хэтащ 1787 гъэм Оча-

мэскія тьімцэрэшід арыцэ ме-даль хуэфшэш... Хьэтіохьушкокуэ Исмел Хьэ-тіохьушкокуэй Игме Зейнохуэ 1750 г.эм къвщальхуэщ. 1805 г.ьм гумьщхээ щызэ-хэта Кьэбэрдей льэлик хасэм эрышцыхийлыміз, я адэм, пцы Гемрыкъу э, и унафэкіз, Исмен ильэстіоцій пэкіз, 1765 гьэм, Урысейи Кіуауэ шытащ. «Шэныгъэ, эригг-эт-куэтын мел інтя-с тіоші у пэжі, 1785 г.

том, Урыссейн кіуауэ шыташ,
«шізныгъ» зригь эт уэтын
колтур урысейн шый эку
куу эригь этуэтын
колтур урысейн шый эку
куу эригь этуэтын
колтур улаші з зыбжанэм
хамуташ. Полковник жуауэ,
1794 г.ъм Кызбордейн калхахуузэфізкі псори гшіац и
хуузэфізкі псори гшіац
хуузэфізкі променя по зы
куузафізкі променя по зы
куузафізкі променя променя за
куузафізкі променя за
куузафі

Инджылын ліьніуэм хъыбар сигъящіащ кърым хъаими шраджаскэм я деж (Къябардейм. Ред.) звузкіуз кіули
зэрниурадымий». Абы шэч кънгригъэхъэркъми инджильяз лімнум, хъаным анхуэлу згифа зэрнхуаціам цыктауазаці. Хъаным игу обтащ шэрджэскэм (къябардейжя) тирильхъя тевыры къратны зарамыдэм цыковіл. Портам
(Тырдум) кънхуэтхаэуськащ хъаныр, аби хунт ищіащ
ар, тэтэр мин цэці-плаінді хуэдна зыцінтуу зауакую
кіули ун ищія дильхыщ, шарджаскую зэтрафыціян, я льапсар ээтратьськан, наці яціяні щъжый. Тыргухэр цыктуазаці, шарджаскэм я деж звузкіуя цыкіужів, хъаныр
Урассій и гъунанкъмнія заран заримыхуюну, абы
игу аритабтез мыххуну. А унафам сбактуэр урыкхам
игу аритабтез мыххуну. А унафам сбактуэр урыкхам
игу атикабтез мыххуну. А унафам сбактуэр урыкхам
игу тактыхуан плэжыя, хъаным хуагатэтунуктым, и клульякуу тархатутіц — абы щыгтууаз хъращ инджылым
лімнум тарманшар.

Истамбыл дэс урыс лІыкІуэ Толстой П.А. оловкин Г.И. 1708 гээм бадзэуэгъуэ мазэл

1615 гъзм Авэтоххущикъуем глам (Зегикуэ) къвщастъзтащ, Канказ Б-търънс зскларон
ныкъуэм къульнкъу цичшащ
бытъвребаху, 1863 гъзм
полковинк цэр къвъфращат,
пальзам вщаю Къзбэрлей судым хэтащ, Кяказ эрлей судым хэтащ, Къзбэрлей окружпальзам вщаю Къзбэрлей окружтом; узам и делутату щытощ; 1861 гъзм щъщыздажу вбъстам правижа у правижа у правижа у бърга
рыскъря крад и изменения
къзгоскущокър з Хъэтохъуцыкърх кузд и изжъящ
къзтохъущокър з Хъэтохъуцыкърх кузд и изжъящ
къзформурання
къзгоскущокър з Хъэтохъуформурання
къзгоскущокър з Хъэтохъуформурання
къзгоскущокър з Хъэтохъуформурання
къзгоскущокър з Хъэтохъуформурання
къзгоскущокър
къз

Хъэзэрым къыщыщіэдзауэ астрэхъан нэгъуейхэм деж нэс

Темрыкьуэ и зэманми изхь пужькій Кълбэр-дейм и гъунапкъэхэм жыжкэ зыщаукъуздия-уэ шыташ. Абы шы-хьэт тохъуэ пасэрей картэхэр. Кълбэрдейм-рэ Шэрджэсымрэ (кlахэ адыгэхэмрэ) я щіы кlапэр ээтекъу ээрышытам зыми шэч кынтикульным плач (кЛаху адыгэхумрэ) я шіы кЛапрэ этеклу эррышытам зымы шэч кылгрихлэрыным, пхудылі этеклура правичальня правичальн

1 636 ГЪЭМ Тэрч кьалэ къэкІуауэ щыта
нэмыцэ щІэныгъэлІ
Олеарий Адам итхыгъащ
къэбэрдейхэм я щІынальэр Хъэзэр тенджызым
зэреуалІэр. Ардыдэм щызэруалгэр. Ардыдэм щы-кьэт тохьуэ Броневский Мартин, XVIII лІэщІы-гьуэм и 20-30 гьэхэм Шэрджэсым щыІа Лука Пжованни Шэрджэсым щыlа Лука Джованин сымэ, джованин сымэ, пэтьуэшХэри. 1664 тьэм Урысейм ктэк!уауэ шыта гэуэгурык!уэм, Витеен Николай, зэритхамк!э, «шэрджэсээм я хэкур Каспий тенджызым пос, ищхээрэк!э астрэхын ицхээрэк!э астрэхын ищхээр ягунэтуш, ищиэк!э дагьастанхмэр тарко тэтэрхэмрэ (Кумымкуахуяр) кы

(къумыкъухэмрэ) къы-щысщ, къухьэпІэмкІэ абазэхэмрэ (абхъазхэмрэ) аоазэхэмрэ (абхъазхэмрэ) мингрел (куржы) льэпкъ-хэмрэ». Кемифер

ар Хъэзэр генижызым йоуалдээ. Главани Ксаперио эригхамхи. «Шэрлжэхар за льзнаккулк!» калмынкулук!э къалмынкулум!э къалмынкулум!э калмынкулум!э калмынкулум!э калмынкулум!э калмын зайы и јуфэн јурисхэм зуула Тэрч къалфор (интугъў ницыр Урыссем хуэлажэь къобэраей дээпшхэр зыдэса къалэрш).
Европей авторхам я тхыгтэрхэм шэч къагтезыхы

щІытрахьэр. Каспий хы Іуфэмрэ Сун-

жэ псымрэ яку дэль щІы-нальэр ИдарейкІэ зэджэ пщыгъуэ льэрызехьэм Із-щІэльащ, идарейхэращ Темрыкъуэ и зэманым Къзбэрдеймрэ Урысейм-рэ гъунэгъу зэхуэзыщІар.

кылт тохьуэ а эманым э-жалькых картхэрц евро-пей авторхэри. Кавказ Ишхээрэн Кол 1808 гь-хэм шы!а Клапрог Ген-мун шы!а Клапрог Ген-мун шы!а Клапрог Ген-мун пересер бүтүү бүрүү бүрүү жөгүү бүрүү бүрү бүрү бүрүү бүрүү бүрү бүрүү бүрү бүр

Идарейхом (Темрыкъу) къзбъядейхм Гум псым и пуматура угра пымукамур шытапц (Къзбъядейм и пуматура (Тару угра пымукамур шытапцы Къзбъядейм и пишытура угра пымукамур пыматура (Тару угра пымукамур къзбъядейм и пишытура (Тару угра пыматура (Тару угра (Тару утра (Тару угра (Тару утра (Тару

МЫШОКЪУЭ Хынсэ.

Езыхэращ къыттеуар, дэракьым

агъэсэбэпащ хъшэхэри - ахэ-ця Ізщэр, ятоп-ь, я гъуэмылэр ызэрахьар. Ми-щэ хъу дзэри, ыри, махъшэри ыхъуэ зэвым и дамэщі тезэ-

Абыхэм (кърым тэтэрхэм) Шэрджэсым иракуркъым, а хэкум исхэр зэрылlыхъужь защлым цылгэуазэци.
Адыгэхэр ирогушхуэ лъы къабээ зэрацлэгим, тыркухэм абыхэм пщлэ лей хуащі, шууей лъэпкъ пагэщ зэреджэр.
Абыхэм яшхэр дахэ дыдэш, жанщ, плащэш, плащэми, Гэпкълъэпкъ зэкГужц, езы шэрлжэгсжэми хуалэм. Шыху нэжэгужэш шэрджэсхэми хуэдэу... Цыху нэжэгужэщ адыгэхэр, къыщыфэм деж лъапэкІэ хатІэхасэ - ар гугъущ, дауи, ауэ дахагъэщ.

Асколи Эмиддио (Италие). 1634 гъэ

зыкъыщыбгъазэ хъуну щів піэр ищіэти, зыкъиублэрэк ри, къэсыр зэтриудурэ къу дыджым дидзащ. Кърым дз: зешэхэм ящыщ зы къыщь нэм, жреіэ: «Уи щыгъынымр

💆 Дзэпщ хахуэ

урысейни Къзбордейни я ткыдали пээужый цірьніуэ Черкасский
Къзболэт.

Къзболэт Тэри къзда дээліц курмінжур шару шару курам парам дару дунейн қызпужы (161 гъзу) Къзболот Тэри къзпужы (161 гъзу) Къзболот Търи къзпужы пужы урам курам пужы урысейни Къзбодейни шыштары курам пужы урысейни Къзбодейни шыштары урам урысейни шыхмуза пужы урысейни кызбордейни шыштары урам урысейни кызбордейни шыштары урам урысейни кызбордейни шыштары урам урысейни кызборкуран курам тарам урысейни шыхмуза пужы урысейн урысейни шыхмуза пужы урысейн урысейни кызборпужы тарам тарам урам урысейни кызборпужы тарам урам урысейни кызборкурам тарам урысейни кызборкурам тарам урысейна парам карам урысейна парам урысейна парам урык тарам урысейна парам урысейна парам урысейна парам урысейна парам урык пужы тарам урысейна парам урысейна урысейна

СультІаным (тырку пащтыхым) кърым хъаныр и къулыкъум трихуащ, щІытрихуар шэрджэсхэр ээрызытритэькІуам щхъэкІэш. Абы и піэ иригъэуващ нэхъаням хъану щытар (Долэт-Джэрий.-Ред.)

Хуэншцен пэтьыгуу экспкээкыр гьзэм. Адыгэ цыхург мэхуу күр этэми жыгьей, Хыанцэгу и кыуршур и тенджызу псынэр, Шкээхуэй гүүлэлым ар иронэшхэсй, Льэпкь кіуэд зэрыхыру имыгытагуу и нэм ди шјэбгэр едујэжкым къззыпхуам, Еплыжкым ди ціцыбубэхэр и нэмысым, Фадэм и пцымбубэхэр и нэмысым, Фадэм и пцымбубэхэр и нэмысым, Фадэм и пцымбубэхэр и нэмысым, Фадэм и пцылыйнай зэрыхуам

Шыху уасэр кызэралшыр мылжуш, Інманыншатээр ямышыж емыку, Іманытээр ямышыж емыку, Іманытээр ямышыж емыку, Іманыты хуамышыж зимызм налэ. Ещьфыра пра кызым хуэтэн, Стальныкый хуэты, Стальныкый уастыр, Пьэмыкый уастыр, Адыгэ шіыхыыр пфіыхаутэ ятізм. Адыгэ шіыхыыр пфіыхаутэ ятізм.

Ди щІалэхэр ехьыж, игъуэ нэмысу. Іыхьлыгъэр куэдым къызэрапщыр

зауэкіэ иухар адыгэхэмрэ кърым-тырку зэрыпхъуакіуэхэмрэ илъэс щэ бжыгъэкіэ я ээхуаку дэлъа зэныкъуэкъум и нэхъ кърхъужания им пылауэм ациянии

ТыРКУ, ТЭТЭРтжигьэхэм ть ыз эр ых эцым гар, крымым дайнший төү, кээхү кьэсэрдейхэм зи кьару кьэсэрдейхэм зи кьару кьэсэрдейхэм зи кьару жыджэбэу щиш ятырт, амен америан амер

дыгэпцхэр пщыг вуз-уза игъуз зэримыг ъахузэрыл іх къыхэкітэкъым. 1641 гъз апхуэдэ зэныкъуэкъум ужькіэ, пщыхэу Щодж ныкъуз Алыджыкъуэрэ Кт зий и къуз Хьэтіохъууа кыў уру, Къэбэрденшхуэм и ныкъур Алыджыккурор Къалий и къур Хъэт Гокури къкуруу Къэбордонидуан искуруу Къэбордонидуан искуруу Къэбордонидуан искуруу Къэбордонидуан искуруу Къэбордонидуан искуруу Къэбордонидуан искуруу Къэбордон и къъбордон и к

хэм түү ан стугод сырчаудгаг шыхухэр мукаш». Арлыдэр нэгүхэр мукаш». Арлыдэр нэгүхэн Шорэ и «Тхыдэми» дэгүхэр зэгурыіуат зы жэщым щхьэх хьэшір мукыжыну, жери. Къзбэрдейм Кърымым кърмиціра эримыгьэт-рунум, абы зауз мриціралізу зэри-мурадым кольбар Къблитъян-сультіаным.

мурадым кыобар Къблизы-(жэрий ирегъащіз тырку
Тырку сультіаным Къаплын-Джэрий кулит кънщіым
къмщымыму шул кънщіым
къмщымыму шул кырам кър даржу сультіаным къмпыпороження кулит кънщіым
къмпыми кулит кънщіым
къмпыми кулит кънщіым
къмпыми кулит кулитыр
кулитыр кулитыр
кър кулитыр кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр
кулитыр

мыкъут. Къэнжал зауэм и тхыдэм куууэ дыщ!ыхэмыхьэр зы шхьэусыгъуэш:нобэ фи пашкуууэ дыщ ыхэмыхьэр зы шхьэусыгьуэш; нобэ фи лаш-хьэ ислъхьэнур а зауэр адыгэ Гуэры Гуатэмрэ зы лактыуэ хъыбарымрэ ктызэрых зщы-жым нэхь сыкъытеувы!эну си мурадщи аращ. А Гуэхугъуэхэр зи лъабжьэу

Щіакіуэ кіапэмрэ джатэ кіэщіымрэ

Тхыдэмрэ ЦІыпіынэхэ я ліакъуэ

ТКЫДЗМИРЗ ЦІЫПЫННЯЗЯ Я КЪЕЖЬВ ХЪЬБОЯХУВ КЪЬБОЯХ В БІЗПЬМІЗ ГРОБОЯДЖЫЛЬКІЙ З ДЬЯМІЗ ГРОБОЯДЖЫЛЬКІЙ З БІЗПЬМІЗ ГРОБОЯДЖЫЛЬКІЙ З БІЗПЬМІЗ БІ

иткіз къзнжал зауэм аргуэру сыхыкьяжыркъым.
Адэкіз... адэкіз «тщіа псор жытізжмэ, щхьэщытхьу къытфіащ». Льэпкь іуэрыіуатэмрэ Ціыпіынэхэ в ліактьуз іуэрыіуатэмрэ зэпэджэжу мыпхуадэ јузхугъуэ къагъэбелджылы.

іуатымрэ западжэжу мыпхуз-запа, Ізуатуру ктактэбелд-да, дыккызытехуукіыжа Цінпіный хысаенш (мініктуу-хэм деж жыбархэм Елэну, Обыцду кыжохууз, азманым и ліыт-ы шұхызкі и ліыт-ы шұхызкі и ліыт-ы шұхызкі мендереререре

кърымкамира тыркухэмрэ кахынакам, жасаншыр эззаузхэм кууур якзмыкка у зэм и
зы пакімакі якзана дара якркажа якуура якзмыкка у зам и
зы пакімакі якзана дара якркажа якуура якзмыкка у
зам и
зам у
зам у

. эжынш Хьэсанш дежи Дгьэээжынщ Хызсанш дежи, кьуэ дырджым дыхьэ льа-гьуэмкіз зыдидзащ абы. Мы льагьуэм и зы нэзымкіз щыхупіз бзаджэт, адреймкіз кьыр задэр кышқызышыт. Бгы далкьэм удэзышэ гьуэ-гум зы кьэлэмэт хэльш; щыхупіз льэныккуэмкіз щыіз нэзым зыкъридзыпізурэ, икізм-икізжым хузесэныпау льагьчэю кышкуэмшыт бгы

на эым зык-ридэылаура, ккіам-икідэымауасыны музесэнылу макіам-икідэыма уарасынылу макіам-икідэыма уарасынылу макіам-икідэыма уарах уарасынылу макіама жарасынылу макіама жарасынылу макіама жарасынылу макіама жарасынылу макіама жарасынылу жарасынынылу жарасынылу жарасынылу жа вэщ Хьэсаншри, кънкіэльнжэхэр шукіалы

уэщо къабээщ. Модрейхэм хуэду уээтезудыну си щхьа хуэзгьэфащэкъым, уэри уэс-пэскъым. Дызэтегъзува щакіуэ кіапэ!» Алхуэдэ щіы-кізу щіакіуэ кіапэ задытеувэ-ри, дзэзешэм и щхьэр къы-

Кыуакэпш, Ашаба и ктуа Минакын и пр Хысанши б бтым иль джага кбашым занштау каката шаката каката ка

Миншакъым джатэр алхуэдизу игу ирихьат, ехъ-уэпсати, зыіэригьэхьэну мурад ещі.
«Къащтэт, сегъэлльыті» – жи абы. Къуажэпщым «сегъэлльыт» щыжиізкіэ, бгырылхыр ээщіихыу джатэр ээрыкіэрыщідуэ хумшини хуейт.
Ари хабээт. Аршхьэкіз Хьэсами пжатэр сампізм кърмжи. санш джатэр сампІэм кърихщ, джатэпэр иубыдри, джатэ Іэпщэр пщым хуишиящ. Минржагалар, мубыдори, л. Жага шакъвым зимпатуажащ, дау, Хъзсанш и піытъэм къмфата-рынкуры жубы да жубата-занкирата, да жубата-занкирата, да жубата-жубата, да жубата, да жубата-жубата, да жубата, да жубата, жубата, жубата, да жуба

обызольный жибэри, кымбур-тыжаш, — жибэри, кымбур-тыжаш, — жибэри, кымбур-жыбарын зэрыжигынды, даата кізшіыр Ціыпіынауз, кымтууаши, Ди жагьуз зэрыкууши, Кавказ зауэм и ужыбіз ржага кізшіыми и льз-ужыбіз ржага кізшіыми и льз-кізкуй кымбура жыбары дый-кізкуй кымбура жыбары шыл кізкуіз ди кіру дітээфіш мунакууш хама ккэрап шыл-суузум дема дішізу Абых-ми я гугьаш джага кізшіыр жақуы кымбура.

ЦІЫПЫНЭ Аслъэн, филологие щіэныгъэхэм я доктор. Д КъБКъУ-м и проф

• Германием къикіыжа щіэныгъэліым и псалъэ

Зэи зэпыуакъым

Толстой П.А. канцлер Головкин Г.И. 1708 гъэм щэкlуэгъуэ мазэм и 5-м къыхуитхам щыщ. Двії Э щівіп Алівэм и гъу-напкъэр жыжьэ нэсу зэрых щытам щыхьэт тохъуэ па-сэрей авторхэр. Фредусион Ан-конэ 1494 гъэм зэхилъхьа кар-Уадыгэным тэм къызэрыщыгъэльэгъуамкіэ, Таганрог къалэр нобэ здэщыс щіыпіэр адыгэхэм ейуэ щытащ, абдеж къыщагъуэта мывэ сыным къикІыр Адыгэу нобэ ущытыныр гугьуш, Адыгэу нобэ упсуныр хьэльэш, Зэманыр жырри зыгъэщаше гухэущ -46ы еккутэр цыхуу и шэн-хьэлыр. Абы пэльшуным тэлкжый и къарур, Игъашізкі х хабээфі зэрихыэгъахэр, Зэкскутэждун ди зэман сура. Хуэнщей пэльгэу жепхьэжыр гъзжи. Альга цыхууш жэху кор затим жълсей.

шівліїр адыг жж. ейгу зшьтвш, абреж кышіртуэт мыва сыным абреж кышіртуэт мыва сыным алыдж кээрфіз тхауэ адыгэ сыным тары сыным сыным

ВЫГЭ ЩІЫНАЛЪЭМ и гъувей авторхэр. Френусной Анвей авторхэр. Френусной Анвек замература образоратира и правитура убъргативной Аргания Анвек уразоратира и правитура убъргатира и правира убъргатира и правитура убъргатира убъргатира и правитура и правитура и правитура и правитура убъргатира и правитура и правиту

утыпщауэ щытат кьэоэрден шу тющірэ пщырэ хузриз - епцы-жакіуэ фэр зытрагъауэри; абы-хэм жэщым Іуапіащ хъаным и дээзешэхэр. Къаплъян-Джэрий и шэтырыр бгы лъапэм тетти, къэбэрдейхэр бгышкым кыу-вэри, мывэ кърагъэжэхыурэ,

тис Нюрнберг (Германием) 1722 гъэм къыщыдигъэкla

1722 г. тээм кърнценди эглильный, Абакий увыйанкым хъанхэр . Абакий увыйанкым хъанхэр . Л717 гъэми кърнгеуащ Къзбардей . Абакий увыйанка . Абакий увыйанка . Абакий увыйанка . Абакий урыйанка . Абакий рэкъан дэс гуоернаторым и зауэліхэр. Езы къэбэрдейхэри урысхэм ядэзэуащ абыхэм я дээр кърым тэтэрхэмрэ къалмыкъхэмрэ 1732 гъэм къыщау

БЕМЫРЗЭ МУ

Къэбэрдейхэм, шапсыгъхэм, Псыжь адрыщІ ис адрей адыгэ лъэпкъхэм я шуудзэм ебгъапщэ хъун зыщІыпІи щыслъэгъуактым.

Абыхэм (шэрджэсхэм) къапэлъэщын щыГэнутэкчым, зэгурыГуэрэ зы дээгицым и унафэм щГэувэтэмэ. БАРБАРО Иосафат. *Венецие, 1441 гъз.*

●Іуэху еплъыкІэ

Хъан ажал

ПХУЭДЭ хьыбар дыдэм унэ щащІыну туфхэр хьэлэмэтхэр кьыс- куэду кьыщрак!утащи, абы и А хьэлюэгхэр къмскуэлуу къмпракјугани, абъй и
хуэлијугэжар за тжидэри шихуирэм пракуашихуи жанам тэжыф дадэ утъурлыш, Абы съуу, Гупдэлэныпсымрэ Бахас-міндэ эмхумірр Бахасынын зуэзэу, къмщисаш Къз-сымрэ Хьэрэккуэрэбгымрэ запокъусіі, Думэникъусіі, пухх зэштэулэтъў дадэ шы-пухх зэштэулэтъў дадэ шы-

зенкуудре пукмажкур «Бру-куркуэйс» боржэ.

Адреб мыхури къджыбан хърш: кърымыдээр Зенкур ийлальзы шашайан шы-куу, кърымуж къмиштээ куу, кърымуж къмиштээ куу ктурымуж къмиштээ куу ит школым дже шийлы да ухэрэ сджандээр къудж-кум ит школым дже шийлы да ухэрэ сджандээр къудж-сбоетымрэ в зуудкукмы, сбоетымрэ в зуудкукмы, курым далуул куры жары делагэр фокрансов жар жары делагэр фокрансов жар жар жар каратэр фокрансов жар жар жар каратыр куры, куры зуудкумы куры, куры зуудкумы куры, куры зуудкумы жар жаратыр фокрансов жар жар жар жар жар жар куры, куры зуудкумы куры зуудкумы жар жар зуудкумы куры, куры зуудкумы куры зуудкумы жар зуудкумы куры зуудкумы жар зуудкумы куры, куры зуудкумы куры, куры зуудкумы куры зуудкумы зуудкумы зуудкумы зуудкумы зуудкумы зуудкумы зуудкумы зуудкумы жар зуудкумы куры, куры зуудкумы зуудкумы

хащ. Апхуэдэ льэужьхэм сытезы-гьэхьар ХьэфІыцІэ Мусэ-бийщи, фІыщІэр абы нэхь хагьящ языныкь уздом сэ си хъыбарыр пціы дыдзу сэ си щхьжіэ сольытэ. Сыту жы-піэмэ, адыгэм а зэманым шыдкъым яІар - шыфі за-мыір адыгэліу ябжу щытабгъздэлъыпхъэщ. Ауэ абдеж

... Тыркухэр къигьэлыбащ шэрджэсхэм тэ-тэрхэр къызэрыхагъэщІам, ягу темыхуэх хэр Керчь пащэ Мур тэза щІыгъуа янычар-хэр (тырку зауэлІхэр) шэрджэсхэм зэраГэщГэ-кГуэдарщ. Пащэрауэ жаГэркъым ар зи ла-жьэр, ягъэкъуаншэр хъанырщ. Пащэм (Муртэза) щІыгъуа аскэрхэм щыщу Кърымым зыгъэзэжар щэщІ къудейщ, адрейхэр шэрджэсхэм (къэбэрдейхэм) зэтраукІащ. Пащэм щІыгъуащ, шуми лъэсми шуми лъэсми, аскэр миниплI нэхърэ нэ-хъыбэ. Портэм гъатхэ къак Гуэ шэрджэсхэм хуигугъэм и пэжып Гэр зэк Гээми ищ Гэрсым. Зэрыжа Гэмк Гэр джэсхэм езэуэн мурад иІэш хъанышІэм. Янычар дзэшхуи хым зэ-прашынурэ Тэман прашынур» Тэман яшэнуи ягъэхсыбар, шэрджэсхэм ирагъэзуэн шхэждэ. Яньтар-хэр далшээ хунуми, зэкдэ (улшдкъым, уэзирыр (тырку правительствэм и Ізтащхэр-Ред.) хъаным счэнджэщьнуш абы теухуауз. Дзэм и бжыгъэр беллемы тумуа хъм хуауэ. Дзэм и бжыгъэр белджылы хъумэ, хъы-бар уэзгъэщ Іэнщ. А псом къыхэк Ік Іэ, сакъ-ын хуейуэ къызолънтэ. Азакъ лъахэм дзэ къешэл Іэн хуейщ. шэрджэсхэм я деж зэуакІуэ щыкІуэкІэ хъаныр дэри къы дэмыпхъуэн щхьэкIэ.

Толстой П.А. кан-илер Головкин Г.И. 1708 гъэм щэкlуэгъуэм и 22м хунтхам щыщ.

Джэдгъэф Хъус

дажда вар Алусен кыр бірау шімкуу къмщі-кімит а шімпіххур, и шьбі гуартохури щагь ххуратільт Къваній и пемнэ жыхуутіль деж ущежь хору, льоу за сым-эт гкурту хурду кторы кым-эт гкурту хурду кторы кым-ктыржар шыту унктыным-мар жаран жаран жаран жаран Абаска а льатанізм уенлымреджэу щытар «Сосрыкъуэ и Іуащхьэщ». А щІыпІэхэр хьэ-

реджу шытар «Соерыку» и Мідшіхуру хьэ торхинькуюї прикатуру хыз торхинькуюї прикатуру контары при кон щхьэдэхахэри къахыхьэжу. Абы нэмыщІкІи, Урдыщхьэ моы измыщкий, удышдыз «Бгы щыдзыпіэ» жыхуаізм дежи ди дээм щыщхэр бийм щапэтіысащ. Абы и ужь-кіэщ Къазий и псыпэм къы-щыщіэдзауэ, Къэнжалыщхьэ нэсу зауэшхуэ гуащ Гэр щызэхаублар. Лыжьхэм жа-Гэж а жэщым уэшхыр пэ-гункГэ къракГыхым хуэдэти, Тхьэри

126 а жымда уудэги, Тхьэри абык1э кьяддэйлык куят, жари. Дэ иджыгсту догуфдэн хаб-хари да измьери да Президентыц! Америа жылдын 15рн. Еххулізініктофін до-канту, Анхуэдуру зыдужы-жырі ді фізіц ххуаці мы ужарей зэмахум. Ау, ді жатку зэрыххуиц, къмт-хутін, сізьху різхх жыжа, піл ууздуру зэмьбаждууть, нахуз дініруд, актуаді діяльнях запіруд, актуаді у діяльнях запіруд, актуаді рышкамтыр енахом яцізжа-му.

Фізіція дія заухопіміх ху Обышія дія зухопіміх ху Обышія дія зухопіміх ху

хагьли языйнык-уужж. Шыд, кажыбарыр инды ыдоу со си ихолого сольыго. Сыту жыы ыдом, адыктыр занактыр сыкхом яндэж- мыбр адыктум а ээмманым индикым ядар сыкабра адыктум жымар адыктум умин 5 ягьлисовфу индами умин 5 ягьлисовфу и уми

Тэтэрхэмрэ нэ-гъуейхэмрэ къажым дытепсэльы хьын и пэкІэ, Къэбэр деймрэ Кърымымрэ як щыхьэ зэпытщи, шэрджэсхэр зауэм хуэхьэзырщ сыт щыгъуи, абысыт щыгьуи, абы-хэм нэхэ шууей а лээнык ъуэмк Iэ щыбгъ үзтын ү-ктым. Шабзэк Iэ мэзауэ ахэр, сэш-хуэри ягъэ Iэры сэш хуэмрэ нэ-мыц I, бийм щеб-гэрык I, уэк Iэ, абыхэм бжырэ мывопц Iэрэ кта-тъзоват. Мэз

ПЭРАУЭ, Жанхъузт и къуэ Талъос-тэныпщым «пщіэ-шасэщ, абы Андемыркъа-ни ищіалэгъуэ дыдзу яхэту, Кърымым кІуэщ, щэ кІыу яІэр къихъунщІэри, къэбэрдейхэм цеипхъэжь джанэр зыщахауэ щытащ. нэ Андемыркъан, ар лы-гъэ щыкізу къильытэри, «зы сэбэл къы-хэмыкіынуми, я мэж-джыт хужьым сафіекіуэ-ліэнщ» жиіэри, джатэры-зауэкі э яфіыбгъэды-хьаш.

Мэз

гъэсэбэп. Мэ рихьэл Гэмэ, зы адыгэм бий тЮщ Г

хигъэщІэнущ. Лука Джиованни. (Италие). 1625 гъэ.

лізьчи, жиізри, джатэры-заужіз эміньбгэлы; хавш.
Тальостэн а зекіуэм кызэрякіьяку лівц. Абы и коузш пэхьашіз Бесс пах тальостэн а зекіуэм кызэрякіьяку лівц. Абы и уэлінуэ хажш. Бесспьян текіри, Темрыкуэ теу-ваш. Гемрыкуэ, тэтэржя кызтрадза уізгээм илькіа нэужь, Кьанибо-лэт, Андемыркыя зы быд-зышагэжізе сэмігэу; Кызарымым кіуаш. Тэ-тэржур зыкуекжэр эрати, Лізэроккуэ кызшэжри, кырымым кіуаш. Тэ-тэржур зыкуекжэр бырымым ша-тыншкірун, свальку бийм пе жьаш. Іумыпсыр я зэ-хуакуу зэзэуаш, Кыякуэты кыры пашац, кыркуэты, Камы-куэтхы эблэ деж ше-зуаш, кібучуты, Камы-кызтуу дыхори кышы-пытысы.

къэтау дыхъэри къыщы-пэтысащ. Нэші хәуа шыпіэр тэ-тэрхэм мубыдат, къэбэр-дейхэм гъави ізши коамы-ра джэружэм раз камуары камуары ра ра джэружэм хыэу зэвын цызэзаучурэ, адыгэхэм я уэхур иккууа шынат-уэ хэуау, барыс пъэпкэхэм къажикы дуу бол къажы-хыаш, къадэзэ уэну Къэ-бэрдейхэм бийн эрдэгди. Тэтэрхэр ирагь хэмуэтурэ, каш, «Парпих унуууэ-псальэр абы къыхэкіаш, «Абы джэгчэкіаш». 0.00

●ІуэрыІуатэ - дыщэ пхъуантэ

I Іарипых уиухуэ!

тау зау экІэ» едж эу. Абы хэкІуэдащ Идар и къуэ нэхьыщіэ Къыдырщокъуэ. Гъэщіэгъу энракъэ, а зау-

тезыр гуащІэр къатрилъ-хьащ. Хъаныдзэр ди хэкум хващ, льаноцээр ди голу, ильэсиблкіэ исауэ жаіэ, Ильэс къэс хъыджэбз ціыкіу 300-рэ щіалэшіэ 300-рэ иратын хуейуэ къыхуагъэуващ, абы нэмыщі, іэщхэр, шыбз та-бынхэр, гъавэр Кърымым яшэн хуейт.

Къэзанокъуэ Жэбагъы пшы уэлийм пеж кІуэри жријащ: Сэ бжесіэнщ тэ-тэрхэм кіэ зэреттыну щыкіэр. Къэбэрдей псом дахыхьэнщи, унафэ дахыхьэнщи, унафэ яхуэтщіынщ мэрем жэ-щым щхьэж и хьэщіэ иукіыжыну. Зи хьэщіэ зымыукіыжу нэху къезыгъэкіым джэдыгу зэгъэ-дзэкіарэ пыіэ зэгъэдзэ-

смя кнаженская "Казтокоўцоксузя и кнафэр шажрінэм, пеори арэзы хуащ,
унафэр тімікт замытзашіля тезыр тралкознут
"Мэрем жаныры зэхудінпальзи, Зи кызшір зэхудінпальзи, Зи кызшір захудінпальзи, Зи кызшір захудінпальзи, Зи кызшір захудінпальзу кезалітукіз
п таміцір е пітэ хакынуш.

Шэхур заміратыу кініскі заукумінші Курга-уокы, затэрх эр діяхір заунакіз
яукстуати, амертызур кызыр
заунатуатуат, амертызур кызыр
заунатуатуат, амертызур
кызыр кызыр кызыр
зауна
зауна

зырт мэрем жэшым намыгьгэсу шухэж и хээш]э нугыгэсу шухэжи, хэ Миншакъ и льэр жан хэрчэ н унэ к!уэжаш, и хээшілтыр быдэу нригъа-фэри, я пшэр уэщымк!э питиціаш. Мэрем жэшыр къышыгым, шхээж и хээш]энук! кым, шхээж и хээш]энук!ыкаш, Зымыук!ыжар Кээмэжэш

Къармэхэщ. Хъаныдзэм къэбэрдей-Хъаныдзэм къэбэрдей-жэм иращдар щызэхикым, илъэс нэхъ дэмыкы удзэу-ухээгьэлошыр ээшцигтэу-уэри, Алэгъуэт Гъум я дээлщу кънутТыпшаш, адыгэх эр зэтриукТэну. Тэ-тэрыдзэр Къэнжал қъы-щысым, загъэнсэхун Уол-

Нагумэ Шорэ зэрыжи-јэжкіз, Алэтэрэт Гъум Йолджэ іуашкээм шыхуш, жыгым фізэри фізліа-канц, ауз кэзамутгэжхэм наухыбом зэрыкабэмкіз, псзууэ къзубыщи, зэрыкабэмкіз, псзууэ къзубыщи, зэрыкабэмкіз, псзууэ къзубыщи, зэрыкабэмкіз, псзууэ къзубыщи, зэрыкабымкіз, псзууэ къзубыщи, зэрыкабума каратуры пратири, каратуры на угатуры каратуры пашуя Къры-кым курэу къыщаххун-щіам «Бахь шысэрей зекічу» уэрэдхэр яусаш. Куэ гъзышігууэн дылач Куэ псэмістууэн дылач Кырыкара зауэм зэры-жыштаруы пратиры кырыкара зауэм зэры-жыштаруы пратиры кырыкара зауэм зэры-муз гъзышігууэн дылач Кырыкара зауэм зэры-жыштаруын кырыбар уэрэдхэр заууэткарсыку кырыкара заууам кырыбара, уэрэдхэр заууэткарсыку кырыкара заууам кырыбара, уэрэдхэр заууэткарсыку кырыкара заууам кырыбара, уэрэдхэр заууаткарсыку кырыкара ушыкары, уэрэдхэр заууаткарсыку кырыкара заууам и кыбара, кырыкара заууам и кыбара, «Кырыкара заууам и кыбара, «Кырыкал заууам и кыбар «Кырыкара зауам з

- Сэ абы и хъыбар бжес-Іэжыфынукъым, ауэ гъэ-

джэ Іуашхьэ дэкІри, тысыпіэ шашіаш. Хьалил піду зы зауэлі яхэтт Кьэ-бэрдейм щыіаун, дээм кьа-бэрдейм щыіаун, дээм кьа-кіуаш.
- Алэгъу эт Гъум з пашэу дээ фівшіэр кьыфхуокіуэ, да урышіэр кый урын ташэу дээм бый зауын ташэй дээм бый зауын ташэй дээм бый зауын ташэй дээм бай зауын ташэй дээм бай зауын ташэй дээм бай зауын ташэй дээм ташый дэг та

пщэдеймыщкіэ къыфтеуэнуш, -къбардемдэр джатэ шаша абы адыгэхэм.
Къбаэрдемдээр джатэ ихакіэ яхыхьэри зэтраупщіэташ, Нэху ща нэужь, къелар яукіыжаш,
Нэгумэ Шорэ зэрыжиізмкіэ, Алэгъуэт Гъум
Йоллия і уашкъэм шыхуш.

КТакТэ и гъащТэ псор ихъьнту унафо жирон унафо жирон хьагьынт. Іульэгупкьэм-кіэ гьэзауэ щытар джа-фэт, ауэ и щіыбыр мы-вымрэ щіыкьуеймрэ эхы-кьутауэ быркьуэшыр-кьуэт. - Уэ, тхьэмадэ, мыр уи унащкьэм тумыгьэлъу, му-ээйм ет. - жесіаш.

- уэ, тхьэмадэ, мыр ун унашхьэм тумыгьэльу, му-зейм ет, - жесlащ. - Хьэуэ, щlалэ, мыр къэ-зыгъуэта лlыжьым уэсят

вуэта лыжым уэсят къытхуищащ ди льэпкъым зетхьэну! - жиlэри къыс-хуидакъым. Сигу къеуэр ліыжым и ціэмрэ и унэ-ціэмрэ абы щыгъуэ зэ-рызмытхарщ.

КЪАРДЭНГЪУЩІ Зырамыку, КъБАССР-м и цІыхубэ артис т, тхакІуэ.

Е дылІэн, е дылІын

Жэнэт щіыпіэт адыгэщіыр, Абы щхьэкіэ бийр къехъуапсэрт, Яубыдыну щіыпіэ дахэр Зэрыпхъуакіуэр къебгъэрыкіуэрт.

Хъийм икlауэ кърымыдзэм Зауэ кlэншэр къарищ!ыл!эрт, Тырку сулът!аным и блыгущ!этти, Кърым хъанхэм загъэхахуэрт.

Я унафэм щізувэнхэу Кавказ хэкухэр кьыхураджэрт, Ар ямыдэу къапзувхэм, Занщізу джатэр къахурихырт.

Псом хуэмыдэу Къэбэрдейм Хъану увыр хуэдзэлашхэрт, Урысейм зэрыпыщіам, Ар кіуэгьужэгъу зэрыхуэхъуам Ахэм я пъыр кънгъэкъуапъэрт, ахэм я лъыр кънгъэкъуалъ Икіи я лъэр темыувыіэт. Щхьзусыгъуэ гуэр хэр ящіу И щіыналъэм къихьэрейт, Пасхъэ щіахырти, икіыжы

къзоэрдеир зыпэщіалъхьзя Мылъкуу иІэр трахынырт, Я пщыліыпІэм ирашэнырт Я мурадхэр пхагъэкІыну, Зауэ гуащіэр къращіыліэрт. Къэбэрдейм и хуитыныгъэр Ихъумэжу пэщізувэрт, Удын хьэлъи бийм иридзырт. Илъэс щитым куэдкіэ щіигъуу Зауэ-банэм хагъэкіакъым.

Псом хуэдэжкъым 1708 гъэр Кърым-тырку-нэгъуеидзэр Маціэу хэкум къиужьгъащ, Дзэпщ хъаныжь Къаппъэн-Джэрий Куэд хуащіэну къигъэувырт -Пхуэмыщіэн хуэдиз тезырт. Ар ядакъым къэбэрдейхэм, Ар ядакъым къэоэрдеихэм, Пщы уэлий ХьэтІохъущокъуэм Хасэ ещІри, яжреІэ: - Бий ІэмыщІэм дэ зитлъхьэн - Бин Ізмвицэм дэ этплахын Хьэмэ Іэщэр къахуитхын? Псоми зы жэуапщ къратыр: Бий ІзмыщІэм зитпъхъь нэхърэ ДыхэкІуадэмэ, нэхъыфІщ, Е дылІэн, е дылІын.

Пыжь-фызыжьхэр, сабий ціыкіухэр Бий шынагъуэм щагъэпщкіуащ. Зыпі и быну къзбэрдейхэр Бий ерухэм пзуващ. Кургъуокъуэпщри я пашэу Зауэ мафІэм пэрыхьащ.

Зауэ янарыя пэрыхыш.
Къэбэрдейн и щІыпіэн щыщхэм
Щыхъуэпскіащ щіэмычэу щыблэр,
Псом хуэджкымі Балькъ и бжьэпэрБийи лъы уэр эдрикіутар,
Гузавэгьуэм ит тэ тэрхэм
«Къан жоле» «пьы гърхэр» зыфіащыж
«Къанжал зауэ» ціэр игъўэту,

Адыга ткыдам кыкызжар. Машіз дыдаш татарымдаам Кенгу эн шказар шіззыхыар, Дээлш яньмашін хаміуадаш, Қазары яньмашін хаміуадаш, Кырашін қызуар жимыдаж, Қазары қызуар жимыдаж, Ұдарыныр, Кыру қызик қызуар жимыдаж, Ұдарыникыр и шказар жиқыныр натыремыныр на шказар жиқыр натыремыныр на шказар жиқыр натыремыныр жызымын араж штапіз якызжаш, Кырамының араж штапіз якызжаш, Кырымым ар деж штапіз якызжаш, Кырымым ар шалажжары, жызынымы ар шалажыры, жызынымы ар шалажжары, жызынымы ар шалажжары, жызыныр шалажыры, жызыныр шалажыра шалажыра шалажыра шалажырыныр шалажыры шалажырыныры шалажыры шалажы .. дол. щашэ пльэжащ. Кърымым ар ираджэжри, Напэр текlауэ тахътэм традз, Родос хытlыгури хэщlапlэ хуохъу.

Къэбэрдейм и текІуэныгъэм Къзбэрдейм и текlуэныгъэм Игьзгушкуащ гъунэгъу пъэлкъхэр, Урысейми сэбэл хуэхъуащ, Адыгэхэм хуа1э пицэм Ину абдеж щыхэхъуащ Бийм бгъзгук1э пэццэгахэу; Я дэээешэ Хьэт Іохъущокъуэр, Чамажанарър Изнажэщэгъуу Къзганокъуэр, Уэркъ хахуэу Ашабэ Миншакъ, Лъхукъуэлі шхьэмыгъазэу Шыі

Зэман куэдкіэ кърым хъанхэм Гукъылэ жи яізжакъым. Къэнжал зауэм щіихат я лъэр Къэбэрдейм къытеуэжакъым. Мис апхуэдэу къэбэрдейхэм

сурэтым и гъзлъэгъуэныгъз

ОКІАДЭМ и 24-м КъБР-м Шэнхабазмкіз и Фондым щекіузкіан Къзбардей-Балькъзрым и цівхуба сурэ-тьній, Худо жествэхоміз Зрысей Каадеміем и член-корреспондент, Художествэхэмкіз Европей Академіем и член-корреспондент, Кудожествэхэмкіз Европей Академіме и каадеміме, ШідА-ми и академім Ківіці Мукадин «Къзнжал зау» зыфінща сурэт-фэеплъми пращізкіа ззіушіз. Ківіці Мукадин гъраздажам щівзізіринть хака ехуліз-ніятьям папшіз, Художествэхэмкіз Урысей Академіем и двішэ медаляр къзізуарнатат угала зэращихохуар къв-хатьяцаці пшыльвым кориказайахам иний а къвібарыр ців-залькі ін учуаліму» хуаіз таці. «Літа децру ди респубні

фэщауэ аращ», - жиlащ Кlыщ Мухьэдин щехъужъун КъБР-м Щэнхабзэмкlэ и фондым и унафэщl Вэрокъуэ Владимир.

щэнхаозэмкіз и фондым и унафэціі Вэрокъўэ Бладимір. Ківшцым и творчествям, псом хуэмьдэў и нужьрей лэжыь-гьэшкуэм терхуа пісать з гуала кузд а піцыхьэцікым жаlаці республикым и сурэтьшціхм. Тжідэ ці]эныгъзхэм я докто ржу, профессор хэу Бтъжь-покъўз Барэсбийрэ Дэмых Къвсболэтрэ Ківццым и лэжыь-гьэр къвізэральнтар, абы зэреплар «тхыдэм и нэківці-«Тэлякьми и бужыфіатьэр, абы и гупсісар, пісэкупся къу-леятьэр сурэтым къвізэрыщигъэльэгъуэфар сэ сфіэгъэщіэ-

гъуэн хъуащ», - къыхигъящащ дзямыхь Къасболэт. Абы и псатъэхэр дибыгъящ икіи сурэтыщіым и хэкум хуніз глаагъунытъэр эккухара рбы дыдау къыщыгъэтъэгъу алэжывтъэм дунейпсо пъытэнтъ зэрякуэфащар мийаш, -бъл-фа тъмпъ тедзапіэм и унафъщі Когларов Виктор. Кібш Куржарин и кихэтусэ Мосс Жаким телісальнхащ Кібш Куржарин и кихэтусэ Мосс Жаким телісальнхащ паша ткыда литература куэд зэрыщіджыкіам, Къэнжал ізащіхма хэрышыбам.

- Ар зы жэцінамуэм сыхьэт 16-к1э сурэтым кыбгъэрыміскій дажьэрт, жинаці Жакині. — Ди Івхьбыхэмур ныбжыватууламуэ къртураміскій дажьорт, жинацімі бакина дэнцыізмі кыбрты кышцызуліцікі, су заінцімілікій самикьсіэрт: «Абы хуцівыхьэркым. Зауэм щыізшь. Пэж дыдэу ар а пужывтьям зэщінубыдэпат, тхыдэм хыхьэжат, а зэхэуэ гуащіэм хэтт.

Кіыщ Мукьэдин и лэжьыгъэм сурэт щіын гъуазджэм и Ізалат нэ хъыфіхэр псори кънгьэс-бэпри, Кьэнжал зауэр кънгьэльэгуэжащ. Сурэтым и кум Хьэ тіскъущоккуэ Кур-гъуокъуэрэ Къапльэн-Джэрийрэ я зэпэщізувэныгьэр щы-больагьу.

пъагъу. Кіыщым жиіэжащ а екіуэкіа зауэр уи нэгу къы-Ківіціым жиізжащ а екіуэкіа зауэр ун нэгу кыз-шінгызкаў оджывытар кексмуаіня папшіз, ар міза-нізтукца цірнытьаліку Бітажынокну Барэсбийр Соккур Ваперэра заречэнджэцца, «Півктукка нэхывіцкызэм»— Кыз Гокуццокну Кургкуоккурэр Кьаппаэн-Джэрийрэ—я теплар кылітэльтэт-ун папшід, абыхам я сурэтхэр зытет, жыз дадэ хіуа граворэхэр кылгызсоблащ, «А сурэтым гупсахуу сетажыві папшід, сі ті ғалытауныт-за псорі иппа-си 2413 этьэіэлхуэн хуей хызащ, «жиіаці Ківіці Мухьэ-дия.

УРЫС Гульнарэ.

УНЕЙПСО гъуазджэм иlэщ тхыдэ lyэхугъуэшхуэхэм хуэгъэпса сурэтхэр, уахуг куэшкуэчж хуэг вагас сурэг экс къэрал гүэрым е льэпкьым и гъашјэр къызэрен(уэндам шыш іыхьэ шхээхуэхэр кырал курэк шарал курэк шхээхуэхэр м үрыс шэхихэбээми, гунчейтос шынхабаэми апхуэдэ сурэгхэр кыххэхыу акым. За льэ-ныкуэндэ ар кыхэхыби а лэххэнэм сурэт шыным пышјауэ шьта гугъуехьхэм, апхуэ-дууи социальнэ, тхыдэ (узхугъушкууэхм сурэтыші куэд пукхэхыу ээрышымытам. Абы илкы итид, кызыхыхый адыгэ льэп-

лоы пінкь пткіэ, кырызыльты одон э лоз... кым XVIII ліэщіыгъуэм къытеуа зэрыпхъуа-кіуэхэм драгъэкіуэкіа зауэмрэ абы къыща-хьа текіуэныгъэмрэ ун нэгу къыщіэзыгъэхьэ,

КІыщ Михьэдин и лэжьыгъэ телъыджэ

зихуэдэ щымыіз сурэт теплыджэр зи Ізда-къзшізи Кіьші Мухьэдии зэфінгьэкіар къып-куэмытььягэным хуэдизы, Кіьщым ар Кьэн-жал зауэм къэбэрдейхэм текіуэныгьэр кыз-аэрышахьэр илтыс 300 зэрырикум хуи-гьэлсащ икіи Къэбэрдей-Балькээр Респуб-ликэм тыгьэ хуицівш. Республикам и шэн-хабээм дежкіз мыхьэнэшу э иіэш Кіыш Му-кээдни и Іздакъэщізкіймы, ар хэкупсуу щы-тыным къыхуезыджэ, льэпкъым и зэхэ-

шыкым хэзыгьахьуэ эххуула шымы лэ-жылгэш, Абы нэхыбэжин кызаэш(еубыда, ар гьашіэгтэунш икім мыхаэн инду ирыс, нэгруші льзликэхам я щэнхабэзмкін. Ківш Мукарлин а сурэтыр шүшшым дуней-псо, урыс гъуваджэм и классикхэм нэхы-по, урыс гъуваджэм и классикхэм нэхы-поры кызгьэссөбэл кабэахэр тегьзицаліа-ышцаш. Ауэ ахэр абы къызэригьэсэбэлар эытетхыхы крэлку Ізхуунствуазум кыза-резэгькізш, езым и хъэтіыр хэмыгъуашуэш, тепльэри нэіурытщ икім кънгъэльагьуэ)узу-

гьуз ельытакіз сурэтым шэч къвщіытелкьэм цыізжкым. Абыхам къмщынэмыщіауэ, сурэтыр ээрызэхэль плъвкрэ и льэныккуэкіуэ фівкуэ етупсысауэ ээхсэгьзуваш. Ар цискуэміллынакізш,
сысауэ ээхсэгьзуваш. Ар цискуэміллынакізш,
ри зэгьэміуау з ээх эльш икін сурэ тым купщізшхуэ ээриізм и мызакнуэу дахэц.
Сурэтыщіым и іздакьэ кььщізкіащ и льэлкьым и цэлкабээм кыханэн, езэми и творческэ грузгуанэми мыха-нэшхуэ щызубыдыку и эльмыеть эт сельбаржа. Ванскалов в. Ван

ну лэжьыгъэ тельыджэ.

ВАНСАЛОВ В. В.

Худо жеств эхэмкіз Урысей Академием п академик, абы и Президиумым ээт, гъузэд-жэр джыным и доктор, профессор, УФ-м

Шэсын хьэзырщ

Пшыхэм я жэуап

Ди пщы уэлий Кургъуокъуз и лІыкіуэ ныфхуэкіуауэ зэры-щытам ущыгъуазэщ, абы ныфщытам ущыгьулазиц, абы ныф-риткитьан, бауап къмварылан-тыжар, и гулат къуац, Шър-джескари ди гъунатъухори въ-куратшери, ул Авыфум къмт-куелжаще. Абы щкъм дакъм-куелжаще. Абы щкъм дакъм-куелжаще. Абы щкъм дакъм-ди, къобордейър, зыми и Ізмыщіра дилъакъми интащівм. Ди лъзніковтру грар кърым къацых разным къмдищівла заушкуям кэтац. Азакъ во-рывубыл дъландър (Азов быданіър урысыдзям 1696 съзм тыркухам къмітрахауэ щытац. -Рел.) дызвазауз ва-нытці (кърымкамра къобор-дейжмра). Дику къмдахъа ди къуашыр ди Ізмыщір Ткъм къуашыр ди Ізмыщір Ткъм къуашыр ди Ізмыщір Ткъм къуанныр ди Ізмітри Ткъм кащ. Уз ущытъуазващ да кърым къмітри при у дей данажунусьми. Уз дей данажунусьми. Уз дей данажунусьми. хуитхыгъар лІыкІуэм ныфІэри гъзхъаш — жэрэп, къмзэрылэп

ыткультума, кърюмукания заи амалыпуканомукани. Ун уна-фэ хэльмэ, къудыкку култушану дыкьзаварщ сытым шунгуму. Тырку султЧанияро кърми хъзнымир клуащила зауам ухэтщ иджынгу, абы-зам укенум кърма, дари да-зицумиктээтъунщэ, къром жанирд и улак кънимихьон щхьяк!а. Ун л!никум щів-думура да намира намира на думора при улак размира на шунора практура практура при шентура практура практура практура шентура практура практура практура практура шентура практура практура практура практура жентура практура прак

ДЕРБЭ Т ДЕРБЭ Тимур ТХЬЭГЪЭПСЭУ Увжыкъуэ

Бахъшысэрей зекІуэ

1. (Мэр) и пш|эгъуалэшхүэри (уэроу) кхьухьышхуэ пхащ|зк|э ньггуузэрашэри (ро-уосуи). (Мэр) и хъарамнашэм Къуэбмад шытхэри неубэри. Ежку: Уау-рира, уоу! Му-рира, уоу! Уарира, уа-изу рирэри! У ау-рирайрэ, уау-рирэ Уау рираш, уау-рэу! Уай-рэу, уэ-рирари!

2. (Уэр) мы жылагъуэбэр (атlэ, жи) зэхуосри (уора) ди Талъостэнри ди самыржакът (е-уо-уи),

імівосізяри ди салыржава (с-усуя). (Уэ) и сэмыркьом шу хутыкьуахэри дишыжырт. Ежьу: Уау-рира, уау! Уау-рира, уау! Уарира, уа-нау рирэрн! У ау-рирайрэ, уау-рирэ! Уау рираш, уау-рэу! Уай-рэу, уэ-рирарн!

 (Уэ) гъусэ шэжыным (иджы, а-ра-уо) ди Тапъостэнри хузізэти (ра-уо-уи), (Уэ) бэзм и нэхъ гуашіэр и къуэлакънтікіэрэ зэхуишэрг. Ежьу: Уоу-рира, хауі Хау-рира, хауі Уарира, уа-нау рирэри! У ау-рирайрэ, уау-рирэ Уау рираш, уау-рэу! Уай-рэу, уэ-рирари! . рэ, уау-рирэ!

4. (Уэр) и шэтыр пъабжьэ гүшэти (уайра) Борэжкеяпшэм шіспъсри (с-уэ-уи). (Уэ) Бахышьерейри а намуэм кырапиблт (жи). Ежізу: Уау-рира, уау! Уау-рира, уау! Уарира, уа-нау рирэри! Уа-у-рирайрэ, уау-рирэ! Уау рираш, уау-рэу! Уай-рэу, уэ-рирари!

5. (Уэ) Бахъшысэрей гущэри (уойра) къуапиблти (ра-уо

уи), (Уэ) мы гъущі пшэхъунблыр хъаныжь гъумым пщіэхэвдзэ. Ежіу: Уау-рира, уау! Уау-рира, уау! Уарира, уа-нау рирэри! Уау-рирайрэ, уау-рирэ! Уау рираш, уау-рэу! Уай-рэу, уэ-рирари!

6. (Уэр) хъаныжьмэ (уэрэдэ) ипхъутэкъэ (уара) Кустэхъан дахэри (ра-уо-уи), (Уэ) щауэ хэппъыхьти дыщэ тахътэм и щхьэм щогъуэг.

ауэ хэнглыхийн дышэ тахыгэн и цирэм щогвуэг. Ежьу: Уау-рира, уау! Уау-рира, уау! Уарира, уа-нау рирэри! Уау-рирайрэ, уа-рирэ! Уау-риращ, уау-рэу! Уай-рэу, уэ-рирари!

(Уэр) пшіэгьуалэжьыдзэри (уара) хы тіуащіэми ныдошэсыкіри (рауоуи).
 зы сэбэп кыхамыкіынуми, мэжджыт хужьыжьым сафіскіуэліэнші - жиіаш Андемыркъви.
 Елку: Уау-рира, уац' Уау-рира, уау' Уарира, уа-нау рирэрні У ау-рирайрэ, уау-рирэі Уау рираш, уау-раў Уай-рэу, уэ-рирарні

Кърымхэр магъ

Къэнжалыщхьэ гущэм фочхэр щагъауэ, И лъабжьэ гущэм кърымхэр щогъ. п пвамыз тущэм кырыплэр щогь. Алънышхуэ гущэр зыхузырашэ, Хъуэхъужь н къуэр хьэдэу къашэн Хъуэхъу н къуэр зытес тхъуэжьейр Зэуэным ныхуагъэсат, Зэуэным ныхуагъэсат, Евыр ліы гьэса хьзэыртн, мычэнджа Фызауэркъэ, эн уз кіуэдынхэ! Хьэ хъу н кьуэр дышуаг Дышрэр н шхуэмылакіэт, Дэнагъуэр н пэшіэкінтіт, Хьэ хъу н къуэкіэ жэнжым щалъэгъу Хьэ хъу н къуэкіэ жэнжым щалъэгъу Хьэ хку и къузкі» жэнжым щальэгьуд фызауэркы, къзбэрдей щіалэгьудлэ! Кърымыдзэм и бэрэбэнауэр Нобэм, рей гушэ, хагьашіэ, фызауэркъэ, зи уз кіуэдынхэз Ущыс гушэм пшынз эзныхэзр Уей, маржэ, ногъэбээрабэ; Утэдж гушэм джэ тэгьэбээр; Фызауэркъэ, къэбэрдей щіалэгъуалэ! Цей къэщхъуэшхуэр зэрыкіэщакъуэ,

Пы и къуэр нобо мэзауэ. Бэгъурдакъым къвширегьащтэ, Дзала башым нобо щокным Кърьмыцазэр нобощ хэкум щикныжыр фезуркъв, мараж ъкум щиалэгъуатэ, фызауэркъв, къзбордей щауэхэ! Кърьмымажым да къвыдащіар Ныбжытъухэм ящремытъупщэ, Хюхху и кэуэм и зэуэмара тцымыгъуп Уей, арыкъыжым сынихъэмэ, Сэнауур пкуэзгъбозит, Уей, фызуатьсбазит, Уей, фызауэркъэ, зи уз кІуэдынхэ

КъБНГН-и и Ізрытк архив гъзгымтьытъ хэр. Ф-12, оп. 1, ед. хр. 15-а, пасп. №2, зы натэмуры! хъз-рытиц. Къзайргэтжар Къзбъргейн хыхо-Зэрэгьым къзажэм щыш Хьэнгэрокър Хьэжбийци, 1873 ггэм къзатьхущи. Кытьбордей архили. Зытыскар Чэрин Му-хызиц. циткыжар 17.06. 1958 гъ. Архивым къыка-зыхыжар Вобыш Муратиц.

Кърым хъаныр щІопхъуэж

Уей-ра-уей, а махуэри, махуае бзаджэти, Тырку, кърымыдзжэр Къэбэрдей эбэрдей щІыгум зэрогуэрі

Тырку, кърмение, къыжејари «Фызгъзубзэнще, къыжејари Къаплън/Джэрнижьмэ Нэжыгъущіыдзэ фінціэри Къэнжал и щыгумэ нырешэри,

Пэжктуцион — щыгумэ нырешэрв, Кырешэрэ, уей уей кажызгй - къыжарри, Къзбэрдей пшыфкэм хасэшхуэ махуэр зэхашэри. уей: «Напэр тхъуээн цхызы)а, дылбикъэ, е дылбынщі - здыжарри, А махуэмэ жыр псатьэ быдэр ныхдаятхэри, Ныхдатхэри, уей! уей рачуей, а чахуэри, ліыр щагтэуузэхуги, Къзбэрдей шухэри Кургэуок эми

Уей, щыблэ уэкіэти, я сэшхуэр хуарзэурэ, Кърым шатырхэмэ адыгэлі шухэри нызэрытогуэрэ

нызэрыт огужэр, уей! Уей-ра-уей, а махуэри Іунэр щагужти, Кърым хъан гунмэри бгым я нэхъ

Уей, езы хъаныр и къуэши и Уен, езы хъяныр н къуэшь п къун къыщенэрн, Урды къуэ щыгукіэрэ кіуэсэн н гугъзурэ щіопхъуэжрн,

щіопхъ Міюлхъуэжрэ, уей Уей-ра-уей, Урдыщхъэри хъанмэ и ныбгъуэхн Кургъуокъуэри джатэбгъуэ кіэщкіэр: ікіэрэ кіэлъосри, кіэльосры, Уей, «Сызыхэпщіэнкъэ иджыі» - ар ныжреіэри,

ныжреізри, Н пашіокінтіри ныхутречри, ныхутречри, Еутіьпіщыкрэ, уей Уей-ра-уей, ар хьан пагэжымэ и щхьэ тримылтызы, Нэгьуеймэ я дежкіэрэ штапіз мэкіуэжрэ. Уей-ра-уей, штапіз эдэкіуэжанэ, муні, тамысыжурэ, учи тамысыжурэ, учи тамысыжурэ, муні, тамысыжура, муні, тамісы муні, та Ар нытрадзрн Родос ягъэувырэ, Родос ягъэувырэ, уей!

> ДЖЭДГЪЭФХъусе Бахъсэн куей, ХьэтІохъущыкъуей къўажэ.

Уи унафам инкъ иткЪ, мы ма-зам (макъуауагъуэм) и 28-и Къз-бордейм сыкъзсыкащ. Мажуу По-сол приказым къзыщавата ун ткылърым щыгъуаза сщЪщ щщы-хъри лакъуальняхри. Ун ткылъ-ым щыгъуаза хъуа изужк, къз-бордейхэм жа̀ащ: пащтяхъым шэжыгъэкЪ дабгъздэтыну ди гумари маккууманилари. Эн тамара. Ан тамара. Ан тамара мара наружь, къвбөрдейхэй жайащі пацтихьмая
папца. Ауз комажайащі Пенжь
комажайаці, тематура нахъябащі, тематура
зарыцыярь, Пемак ви (изгруейхар) да нахъра нахъябащі,
данэмыль запрынкі в махъу,
къвыяжайаці, Пацтихьмя и дзэр
Пемаки ві (изгруейхар) да нахъра нахъябащі,
зарыц къвыяжайаці, Пацтихьмя и дзэр
Пемакий канари пемакий
сарыці карама раз
канарира канара
канара канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара
канара згъэщlащ, ахэри хьэзырщ къў ыкъу къыпхуащlэну.

Черкасский Александр (Долэтджэрий) пащтыхьПетр 1711 гъэм мэкъуауэгъуэ мазэм и 30-м хуитхам шыш

<u>ДИ ХЭЩІАПІЭР</u> 360030, Къэбордей-Балъккэр Республикэ, Налшык къалэ, Леннным и ціэкіэ щыіэ уэрам, 5, ебгьуанэ - епщіанэ къатхэр.

КъБР-м Щэнхабзэмрэ хъыбарегъаш Ізнатіэхэмкіэ н министерствэм н полиграфкомбинат, Налшык къ., Лениным и ціэкіэ щыіэ уэрам, 33.

ерыр "Адыгэ псалъэм" и ком щагъэхьэзыращ. Газетым Іэ тедзэн хуейщ сыхьэт 20.00-м. Щытрадзар сыхьэт 20.00-рщ. Индексыр 51531 Тираж 11.010 Заказ №3198